

חג הסוכות שנת תשפ"ז

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"ס

הואיל משה

אושפיזא דאברהם

איתא במסכת סוכה (דף ל"א), ההיא סבתא (דגולו ממנה עבדי ריש גלותא עצים וסככו בהן) דאתאי לקמיה דרב נחמן, אמרה ליה, ריש גלותא וכולהו רבנן דבי ריש גלותא בסוכה גזולה הוה יתבי, צווחה (להחזיר לה עצים עצמן) ולא אשגח בה רב נחמן, אמרה ליה, איתתא דהוה ליה לאבוהא (לאברהם אביו) תלת מאה ותמני סרי עבדי (ילידי ביתו שמנה עשר ושלוש מאות) צווחא קמייכו ולא אשגחיתו בה, אמר להו רב נחמן פעיתא היא דא (קולנית היא זו) ואין לה אלא דמי עצים בלבד עיי"ש, והאריכו המפ' לבאר דמה רצתה האי סבתא באמרה דהו"ל לאבוהא ש"ח עבדים, אטו משום דהו"ל לאבוהא ש"ח עבדים יחזירו לה את העצים.

והנבס"ד, עפ"מ ש"כ השפע חיים זצ"ל בגליון ישראל סבא (גליון ד') לבאר טענת האי סבתא, דנהי דבעלמא תקינו רבנן תקנת מריש, שהגזול לא יצטרך לקעקע בירתו ולהחזיר המריש שגזל, וסגי ליתן דמיהם ואמרינן מה לי הן מה לי דמיהן, מ"מ כאן הואיל וצריכה העצים עצמן לסכך בהם את הסוכה, בכגון דא לא סגי ליתן דמיהם, דלא שייך לומר מה לי הן מה לי דמיהן, דהא צריכה דייקא העצים גופא לסכך בהן, ולכן טענה, דרבנן בסוכה גזולה יתבי, כיון דלא סגי במה שיתנו לה דמי עצים, אך באמת לא צדקה בדבריה כיון דנשים פטורות מן הסוכה, כדאיתא בסוכה (כ"ח). האזרח (בבני ישראל ישבו בסוכות) להוציא את הנשים, וממילא בטלה טענתה שצריכה את העצים דווקא.

ואיתא בפסחים (ק"ה) ואמר ר' יהושע בן לוי, נשים חייבות בארבעה כוסות הללו, שאף הן היו באותו הנס (דבשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור גאלו), והקשו התוס' (ד"ה הוי) אמאי אין נשים חייבות בסוכה מטעם שאף הן היו באותו הנס כי בסוכות הושבתי את בני ישראל וגו', ותירצו דלא שייך לחייב מטעם שאף הן היו באותו הנס רק במילי דרבנן כגון ד' כוסות נר חנוכה ומגילה, משא"כ בסוכה דהוא מצוה מדאורייתא.

אך כבר הקשו המפ' מהא דאיתא בפסחים (מ"ג), דנשים חייבות באכילת מצה דבר תורה, דכתיב לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות, כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו באכילת מצה, והני נשי נמי הואיל וישנן בבל תאכל חמץ ישנן בקום אכול מצה עיי"ש, והקשו התוס' במגילה (ד') ד"ה שאף, דלמ"ל היקשא דנשים חייבות באכילת מצה, תיפוק ליה מטעם שהן היו באותו הנס עיי"ש, מבואר מזה דגם לענין מצוה דאורייתא היה בדין לחייב נשים מטעם שאף הן היו באותו הנס, ולפי"ז אכתי תקשי אמאי לא יתחייבו נשים בסוכה מהאי טעמא.

ובספר ברכי יוסף (סי' תע"ג אות ט"ו) ד"ה ומכאן כתב ליישב, דבאו"ח (סי' תקפ"ח סעיף ה') כתב המחבר, יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת אין תוקעין בשופר, וכתב הטו"ז (סק"ה), משום שמא יטלנו בידו לילך אצל בקי ללמוד ויעבירונו ד"א ברה"ר, והקשה המזרחי, ביו"ט נמי נגזור שמא יתקן כלי שיר, וכתב, ועוד נ"ל לתרץ דאין להם לגזור ולעקור לגמרי ד"ת שצותה לתקוע ביום זה, בשלמא בשבת לא מתעקר לגמרי כיון שבלא שבת תוקעין ביו"ט, ונראה שזהו בכלל מה שעשו סייג לתורה ולא לעבור על ד"ת דזהו לעבור על ד"ת לעקרו לגמרי, ובזה כתב לתרץ קושית המפ' דאמאי אמרינן דמילה דחיא שבת ולא גזרינן שמא יעביר התינוק ד"א ברה"ר, משום דכל דבר המפורש להתיר בתורה אין כח ביד חכמים לאסרו עיי"ש, וה"נ כיון שמפורש בתורה האזרח להוציא את הנשים, א"א לחז"ל לתקן שיתחייבו מטעמא שאף הן היו באותו הנס עכ"ד השפע חיים זצ"ל.

אך עיין בשדי חמד כללים מערכת יו"ד (סי' י"ז עד סי' כ"א) שהביא כמה פוסקים בזה, דפליגי על דברי הטו"ז הנ"ל וס"ל דיש כח ביד חז"ל לאסור אף בדבר המפורש בתורה להתיר עיי"ש, ועיין בשערי תורה כללים בענין חזקה (כלל א' פרט ג') שכתב, דכבר פליגי בזה אמוראי בירושלמי מסכת פאה (פ"א ה"א), דר' יוסי ס"ל דחכמים אין יכולים להחמיר בדבר המפורש בתורה, ור' יונה ס"ל דאף בדבר המפורש בתורה יכולין החכמים לגזור עיי"ש, ולפי"ז שפיר יש מקום לחייב נשים בסוכה מטעם שאף הן היו באותו הנס, וי"ל דהאי סבתא נקטה כהן שיטות דפליגי על הטו"ז, וממילא חייבת בסוכה מדרבנן מיהא, ועל כן צווחה דליהדרו לה העצים עצמן לסכך בהן ולא את דמיהם.

ולכאורה יש להביא ראיה לסברת הטו"ז, דבמסכת שבת (דף קל"ב) דרשין וביום השמיני ימול בשר ערלתו אפילו בשבת עיי"ש, וכן מבואר במסכת סנהדרין (דף נ"ט), דאיתא (שם), כל מצוה שנאמרה לבני נח ונישנית בסני, לזה ולזה נאמרה, ופריך הגמ', והרי מילה שנאמרה לבני נח דכתיב ואתה את בריתי תשמור, ונישנית בסני וביום השמיני ימול, לישראל נאמרה ולא לבני נח (דלא חשבה גבי שבע מצות), ומשני, ההוא למשרי שבת הוא דאתא ביום ואפילו בשבת עיי"ש, והקשה בספר פנים יפות (פרשת תזריע) ד"ה ונראה, דלמה לן קרא וביום השמיני וגו' דמילה דוחה שבת, תיפוק ליה משום עשה דמילה דוחה הל"ת דשבת, ואע"ג דשבת הוה לתו"ע, הא כתבו התוס' במסכת זבחים (דף ל"ג:) ד"ה לענין, דעשה שיש בו כרת דוחה לתו"ע, וה"ה למילה דהוא עשה שיש בו כרת עכ"ק.

לחומרא, דהרמב"ם דס"ל בהלכות טומאת מת (פ"ט ה' י"ב) ובהלכות כלאים (פ"י ה' כ"ז), דספיקא דאורייתא מן התורה לקולא, ורק מדבריהם הוא לחומרא, ס"ל כהשיטמ"ק דרוב אינו בירור גמור, וכיון דהתורה אמרה דאזלינן בתר רובא חזינן מזה דלא בעינן ודאי היתר דגם רוב ספק הוא, ואפי"ה היתרה התורה, א"כ ע"כ דכל ספק שריא מן התורה, דאל"כ היכא אזלינן בתר רוב, הא ספק לחומרא וגם הרוב אינו ודאי רק ספק, והרשב"א במסכת קידושין (דף ע"ג.) ובתורת הבית הארוך (בית ד' שער א') דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא, ס"ל כהתוספות דרוב הוה ודאי, ומה שהתירה התורה ואמרה דניזול בתר רובא, משום דברוב גילתה התורה דספק הלז הוא ספק קרוב יותר משאר הספיקות, ואינו ספק שקול, וע"כ אזלינן בהו בתר רוב, אבל בכל שאר הספיקות מחמירין מה"ת עיי"ש.

ובמסכת כריתות (דף י"ז:) פליגי בדין אשם תלוי, דחייא בר רב ס"ל דחייב אשם תלוי רק בחתיכה אחת משתי חתיכות דאיכבד איסורא, ורב אסי סבר דחייב אף בחתיכה אחת ספק של חלב ספק של שומן אף דלא איכבד איסורא, במאי קא מיפלגי, רב אסי סבר יש אם למסורת, מצות כתיב [גבי אשם תלוי כתיב (בפרשת ויקרא ה-י"ז) ועשתה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ולא ידע ואשם ונשא עונו והביא את אשמו וגו'], וחייא בר רב סבר יש אם למקרא, מצוות קרינן (דמשמע אחת מתוך שתיים) עיי"ש.

וכתב בשו"ת מהרי"ט (חידושי ח"ב סי' א'), ובספר מלא הרועים ערך ספיקא דאורייתא (אות ד'), דזה תלוי אי ספיקא דאורייתא מה"ת לקולא או לחומרא, דלחייא בר רב דמחייב אשם תלוי רק היכא דאיכבד איסורא, ס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, ומשו"ה היכא דלא איכבד איסורא לא חייבה בו תורה אשם תלוי דאין בו איסור תורה, ורב אסי דמחייב אשם תלוי אף היכא דלא איכבד איסורא, ס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא עכ"ד.

ובמסכת נדרים (דף ל"ב), נחלקו בהא דכתיב וירק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלש מאות, דאיכא למ"ד שהיו ממש שי"ח עבדים, ויש אומרים שאליעזר לבדו היה והוא מנין גימטריא של שמו עיי"ש, וכתב בעיני יעקב דמה שאמרו שנענש על שעשה אנגריא בת"ח, זהו רק למ"ד שלקח עמו שי"ח אנשים אז שיין לומר שנענש על מה שעשה אנגריא בת"ח, משא"כ אם נאמר דלא היה רק אליעזר לבדו א"כ ליכא למימר שעשה אנגריא בת"ח, שהרי לא לקח אתו אלא את אליעזר לבדו שהיה עבדו וזקן ביתו שהיה משרתו בכל אשר הוא הולך, ובזה פשיטא שלא שיין לומר שיהא נענש על שעשה אנגריא בת"ח עיי"ש.

וברש"י עה"ת פרשת לך (פרשת ייד-יד) כתב, חניכיו חנכו כתיב בלא י', ומזה ילפינן שהיה אליעזר לבדו ולא היו ממש שי"ח אנשים עיי"ש, אך דרשה זו הוא דוקא אי ס"ל יש אם למסורת, אך אי ס"ל יש אם למקרא ואזלינן בתר הקרי, והקרי הוא חניכיו לשון רבים, א"כ ס"ל שהיו ממש שי"ח עבדים.

ובהואיל משה שנת תשע"ז (אות ק"ב) כתבנו ליישב, לפימש"כ בספר מלא הרועים ערך דשא"מ (אות א'), דשיין לימר דאיצטריך קרא יתירא כדי שההיתר יהיה מפורש למען לא יהיה ביד חכמים כח לאסרו וכדברי הטו"ז הנ"ל עיי"ש, [ועיין בשו"ת נובי"ת חידושי"ד (סי' ס"ב) ד"ה ואמנם שכתב להיפך עיי"ש], ולפי"ז י"ל דלכן כתבה התורה וביום השמיני דמילה דוחה שבת, דאי אמרינן דהיתר מילה בשבת הוא רק משום דאמרינן עשה דדוחה ל"ת, היה כח ביד חכמים לאסרו, ולכן כתבה התורה וביום השמיני שיהא ההיתר מפורש ולא יוכלו החכמים לגזור שמא יעבירונו, ולפי"ז איכא ראייה לסברת הטו"ז ממה דצריכין קרא דמילה דוחה שבת.

ובהואיל משה (שנת תשס"ד אות ע"ד) הבאנו לתרץ, עפימש"כ בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדוריק סי' רכ"א), דיש להסתפק בדין מילה שדוחה את השבת, אם הוא דוקא כשהמילה נעשית על ידי האב, או אף ע"י שליח משום דאמרינן שלוחו של אדם כמותו עיי"ש, ואי אמרינן דרק מילה ע"י האב דוחה את השבת, יש לעיין דאיך דוחה מצות מילה את השבת, כיון דמילה הוא רק ע"י האב, נחוש דלמא לאו אביו הוא, אך ז"א, דהלא איתא במסכת חולין (דף י"א:), דילפינן דאזלינן בתר רוב, ממכה אביו ואמו דאמר רחמנא קטליה (הורגהו), וליחוש דלמא לאו אביו הוא, אלא דאזלינן בתר רוב, ורוב בעילות אחר הבעל עיי"ש, וה"נ במילה סמכינן ארוב ואמרינן דהוא אביו ושפיר דוחה את השבת, ולפי"מ שחידש בספר עיר דוד (סי' תקע"ב) דעשה הבא מכח רוב אין בכח לדחות ל"ת עיי"ש, א"כ שפיר צריכין קרא דמילה דוחה שבת, דאי לאו קרא הו"א דאין בכחה לדחות שבת מכח עשה דוחה ל"ת, דכיון דהוא עשה הבא מכח רוב, ולכן צריכין קרא מפורש דדוחה שבת עכ"ד.

ובשו"ת נחלת יוסף חאו"ח (סי' מ"ד) כתב, דהא דעשה הבא מכח רוב אינו דוחה ל"ת תליא אי ס"ל דרוב הוה ספק או רוב הוה ודאי, דהתוס' בב"מ (י:) ד"ה קפץ הקשו, אהא דתנן קפץ אחד מן המנויין לתוכו כולן פטורין, אמאי נימא דליבטיל ברובא, ותי' השימ"ק בשם הרא"ש מפלוזי, דבאמת גם רוב הוה ספק רק שהתורה היתירה אותו ספק, והתינוח בעלמא אבל במעשר בהמה דעשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק כמבואר שם (י:), ממילא גם רוב דג"כ מקרי ספק אינו מועיל עכ"ד, והאחרונים דייקו דמדלא תירצו התוס' כן משמע דלא ס"ל הכי, אלא דהתוס' ס"ל דרוב מיחשב בירור ודאי, עיין בפליתי (סי' ס"ג סק"א), ובס' שערי תורה ח"ג (כלל א' פרט א') שהאריכו בזה.

ולפי"ז י"ל, דאי ס"ל דרוב הוה ספק אז שפיר י"ל דאין בכח העשה הבאה מכח רוב דהוה כמו ספק דהמיעוט כמאן דאיתא לדחות הל"ת ודאיתא, אבל אם רוב הוא מתורת ודאי דהמיעוט כמאן דליתא שפיר דוחה בכה"ג, כיון דגילתא התורה דרוב הוה כודאי שוב הוה כמקיים העשה בודאי עיי"ש, וכן כתב בשו"ת משנת אליעזר (ח"א דרוש ג' אות ה') עיי"ש.

ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא שתיטאי (סי' ס"א) כתב, דזה אי רוב הוה ודאי או רק ספק תליא אי ס"ל ספיקא מה"ת לקולא או

ברוב, עיין בספר לקט יוסף (עך אדם אות ח'), ובספר נחלת בנימין (מצוה י"א אות א' ובריש מצוה י"ב), ובספר כסף נבחר (פרשת וירא), ובספר יושב אהלים (דף ה'), ובספר בנין דוד פרשת בראשית (אות ס"ב) עיי"ש, והקשה בספר כסף נבחר (שם), דהא קיי"ל דאין מבטלין איסור לכתחלה עכ"ק.

ובהואיל משה בראשית (ע"ה"פ זה ספר תולדות אדם) כתבנו לתרץ, לפמ"ש הב"ח בהל' סוכה (סי' תרכ"ו), באילן שע"ג הסוכה שאפשר לערבו ולבטלו ברוב סכך, ולכאורה קשה דהא אין מבטלין איסור לכתחלה, והביא הב"ח מהראב"י לתרץ, דדוקא בדבר שנהנה ממנו שייך הדין דאין מבטלין איסור לכתחלה, משא"כ לצורך מצוה י"ל דשפיר מבטלין איסור לכתחלה משום דמצות לאו ליהנות ניתנו עיי"ש, ואיתא (בבראשית רבה פרשה י"ט-ה), ותקח מפריה ותאכל, א"ר איבי סחטה ענבים ונתנה לו עיי"ש, וכתבו המפ' נעין בספר עיר דוד (אות רט"ו), ובספר תורת מהרי"ץ (פרשת בראשית), דלכן סחטה לו ענבים משום דהיה צריך להיין לקיים מצות קידוש עיי"ש, וכיון דהוה לצורך מצוה שפיר היה מותר לבטלו ברוב אף לכתחלה, כיון דמצות לאו ליהנות ניתנו.

ובספר יושב אהלים (שם) הקשה, דלפימ"ש כ"קמאי דאיסור עץ הדעת לא היה איסור עולם, דאילו המתין אדה"ר עד שתחשך היה רשאי לאכלו, דהאיסור לא היה אלא עד שיתקדש היום, א"כ הו"ל איסור עץ הדעת דבר שיש לו מתירין, וקיי"ל דדבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטל עכ"ק.

ובספר שדי חמד (ח"ב מערכת ד' סוף כלל ל"ט, ובפאת השדה כלל ט' אות י"א) האריך אם במקום קיום מצוה נמי יש להחמיר בדבר שיש לו מתירין, דלדעת הגרע"א (בהגהותיו לירוש' סי' רס"ו) דכיון דשהויי מצות לא משהינן, א"כ לא שייך סברת רש"י בביצה (ג:) ד"ה אפילו באלף, דאחמור רבנן הואיל ויש לו מתירין לאחר זמן לא יאכלנו באיסור על ידי ביטול עיי"ש, שהרי ראוי להזדרז בקיום המצוות, וכן נקטו השו"מ (בהג"ה יד שאול ביור"ד שם אות ח'), ובשו"ת בית יצחק חאו"ח (סי' נ"ד אות ג'), ובחיו"ד (ח"ב סי' צ"ב אות ח'), ובספר העמק שאלה (פרשת לך שאילתא ט' אות ג') עיי"ש.

אך הנוב"י (תאור"ח סי' ל') ס"ל דגם במקיים מצוה ס"ל דדבר שיש לו מתירין לא בטל עיי"ש, ובשדי חמד הביא כמה אחרונים דס"ל כן, מבואר מזה דכמה אחרונים ס"ל דלשיטת רש"י דלכן דבר שיש לו מתירין לא בטל משום עד שיאכלנו באיסור יאכלנו בהיתר, במקום מצוה לא אמרינן דין דדבר שיש לו מתירין, משא"כ לשיטת הר"ן במסכת נדרים (דף נ"ב) ד"ה וקשיא להו שכתב טעם אחר, ותו"ד הוא דביטול ברוב לא שייך אלא בשני דברים המתנגדים זה לזה שאז הרוב גובר על המיעוט ומבטלו, משא"כ בשני דברים השווים ואינן מתנגדים זה לזה אין אחד מבטל את חברו דאדרבה השנים מחזקין זה את זה ולא שייך בהו ביטול, ולכן ס"ל לר"י דמב"מ לא בטיל דהוא אזיל בתר דמיון העצם של הדבר וכיון ששניהם ממין אחד אינם מתנגדים זל"ז ולא שייך בהו ביטול, אבל רבנן ס"ל דאזלינן בתר דמיון ההיתר והאיסור, ולכן ס"ל דגם מב"מ בטיל, כיון דהאיסור וההיתר מתנגדים זל"ז הרוב מבטל את המיעוט, ובזה

ובזה יבואר דברי הגמרא הנ"ל, דהנה האי סבתא סברה דלכן לא משגחינן בטענתה שצריכה העצים עצמן ללסכך בהן את הסוכה, כיון דנשים פטורות ממצות סוכה כדכתיב האזרח להוציא את הנשים, אך היא סברה דנשים חייבות במ"ע דסוכה, משום דאף היו באותו הנס, ואף דאיכא קרא מפורש דנשים פטורות ממצות סוכה, עכ"ז יש כח ביד חכמים לגזור בדבר המפורש בתורה, ולכאורה ממה דצריכין קרא דמילה דוחה שבת, ולא אמרינן דבלא"ה דחי דאמרינן עשה דוחה ל"ת, מוכח כשיטת הט"ז בדבר המפורש בתורה אין כח ביד חכמים לגזור.

אך הסבתא רצתה להוכיח דאף בדבר שמפורש להיתר בתורה יש כח ביד חכמים לגזור, ואינו ראיה ממילה דצריכין קרא מיוחד דמילה דוחה שבת, ד"ל דהטעם דלא אמרינן עשה דוחה ל"ת, משום דהוא עשה הבא מכח רוב דאינו דוחה ל"ת, ולכן אמרה, איתתא דהוה ליה לאבוה תלת מאה ותמני סריא עבדי צווחה קמייכו וכו', דרמזה לו בזה, דהיה לו לאאע"ה ש"ח עבדים ממש, דס"ל יש אם למקרא, ומעתה ס"ל ספיקא דאורייתא לקולא, ורוב הוא ספק, ולכן אינו דוחה הל"ת דשבת, ומעתה י"ל כהך שיטות דפליגי על הט"ז, וממילא חייבת בסוכה מדרבנן מיהא, ועל כן צווחה דליהדרו לה העצים עצמן ללסכך בהן ולא את דמיהם.

וע"ז אמר רב נחמן פעיתא היא דא, לומר שאינה מכירה אלא את הדיבור בקול, דסברה יש אם למקרא, ולכן הוכיחה דהיו לאברהם ש"ח עבדים הוא משום דס"ל יש אם למקרא וקרינן חניכיו לשון רבים, ולפי"ז הוכיחה ד"ל דנשים חייבות במצות סוכה וכנ"ל, ולכן צווחה דבסוכה גזולה הוי יתבי, אך לשיטת דס"ל יש אם למסורת, כדאיתא במסכת יומא (דף ל"ח:), ועיין (שם דף ע"ה:) בגליון הש"ס שציין לכמה מקומות בש"ס, דרב נחמן ס"ל יש אם למסורת, ולפי"ז ליכא הוכחה דנשים חייבות במ"ע דסוכה, ולכן אין לה אלא דמי עצים בלבד ודו"ק.

אושפיזא דיצחק

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו': ואיתא במדרש לכפר על מעשה ראשון, ובספר דברי יונתן (פרשת אמור) מפרש דקאי על חטא אדם הראשון, וצ"ב.

והנבס"ד, עפ"מ"ש כ"ק המפ' להליץ בעד אדה"ר יציר כפיו של הקב"ה שלא עבר על הציווי של לא תאכלו ממנו, יען שלא אכלו כמו שהיא בעין אלא ביטלו ברוב היתר, וזהו שאמרו (בבראשית רבה פרשה י"ט-ב) ע"ה"פ ויאמר האשה אשר נתתי עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל, אמר רב אבא בר כהנא, ואכלתי אין כתיב כאן אלא ואוכל, אכלתי ואוכל עוד, והוא פלאי וכי ח"ו עמד אדה"ר במריו להוסיף חטא על פשע, אלא דאדה"ר בא בהתנצלות אשר לא אכל רק פרי העץ עצמה, אלא אכלה לאחר שעירבה עם פירות אחרים ונתבטלה

איסור כלל דהכל נהפך להיתר ודאי, משא"כ אי ס"ל דמה שאמרה התורה דאזלינן בתר רוב לא הוה כבירור ודאי, א"כ באיסורין אמרינן דאע"ג דנתבטל מ"מ האיסור עדיין בעולם, אלא שהתורה התירה ספק כזה היכא שרובו היתר, אבל אסור לאכלו בבת אחת דממנ"פ אוכל האיסור עכ"ד.

ובשו"ת נחלת יוסף (א"ח סי' נ"ד אות י') כתב, דזה אי רוב הוה ודאי או ספק תליא אי ס"ל ספיקא דאורייתא מן התורה לקולא ורק מדרבנן לחומרא, או דספיקא מדאורייתא לחומרא, דהקשו המפרשים לשיטת הרמב"ם דס"ל ספיקא דאורייתא מן התורה לקולא, למה לי לימודים במסכת חולין (דף י"א). דאזלינן בתר רובא, תיפוק ליה דכל ספק מותר מן התורה גם בלי רוב, ועכצ"ל דהרמב"ם ס"ל דדין רוב הוא דין ודאי וסומכין על הרוב אפילו לכתחילה, ועל זה צריך קרא לגלות שרוב הוא דין ודאי, וסומכין על הרוב אף במקום שיכולין לברר, משא"כ לשיטת הרשב"א דס"ל ספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא, א"כ בלאו קרא דאחרי רבים להטות הוה אמינא דאסור כמו בכל ספק דמחמירין מן התורה, ושפיר צריך קרא לגלות שהולכין אחר הרוב, ונמצא ד"ל להרשב"א דגם אחר דין אחרי רבים להטות נשאר ספק אלא שהתורה התירה לנו ספק ואף על פי כן צריך קרא וכן"ל עכ"ד.

ואיתא במסכת סוכה (דף כ"ט:) לולב הגזול פסול, בשלמא יו"ט ראשון דכתיב לכם משלכם, אלא ביו"ט שני אמאי לא (מהיכא תיתי למיפסליה), אמר ר' יוחנן משום רשב"י, משום דהו"ל מצוה הבאה בעבירה, שנאמר והבאתם את הגזול ואת הפסח וכו', ופליגא דר' יצחק, דאמר ר' יצחק בר נחמני אמר שמואל, לא שנו (דגזול פסול) אלא ביו"ט ראשון, אבל ביו"ט שני מתוך שיוצא בשאול (דהא ביו"ט שני לא כתיב לכם למעוטי) יוצא נמי בגזול וכו' עיי"ש, והקשו התוס' למה לי קרא לכם להוציא את הגזול, תיפ"ל דבלא"ה אינו יוצא משום מצוה הבאה בעבירה עכ"ק.

וכתב בספר ים התלמוד (עמ"ס ב"ק דף ס"ו) לתרץ קושית התוספות ד"ל דהקרא אתא לספק גזל, לשיטת הרמב"ם דספיקא דאורייתא מן הצתורה לקולא, דנודע מש"כ החו"ד (קונטרס בית הספק) דהרמב"ם הוציא דינו דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא מסוטה (דף כ"ט:), ושם מבואר דהתורה לא דיברה רק מוודאי ולא מספק, וא"כ שאני בין היכא דכתיב קום ועשה לשב ואל תעשה, דבכל לאווין משמעות הקרא איסור וודאי לא תאכל אבל ספק יאכל, ובקום ועשה הוא להיפוך, דעשיית המצוה יהיה בסוג וודאי ולא בסוג ספק, ולפי"ז במ"ע מודה הרמב"ם דספיקא לחומרא עכ"ד, וא"כ הו"א דיוצא בספק גזל, דמצהב"ע ליכא כיון דבספיקא אזלינן לקולא, ולכן צריך קרא דלכם דבעינן שיהא ודאי שלו ובספק גזל אין יוצאין עיי"ש, אמנם זה א"ש לשיטת הרמב"ם דס"ל דספיקא דאורייתא לקולא, משא"כ לשיטת הרשב"א דספיקא דאורייתא לחומרא לא שייך לתרץ כן.

מבאר הר"ן דהיינו טעמא דאמרינן בדבר שיל"מ אפילו באלף לא בטיל, דהא כל מה דס"ל לחכמים דאיסור והיתר מבטלין זה את זה היינו משום דמתנגדים זל"ז יען שזה איסור וזה היתר, משא"כ בדבר שיל"מ שהאיסור עצמו עתיד להיות לו היתר, שוב אינו מתנגד להיתר והוי כמב"מ ולא בטיל עיי"ש, לפי"ז י"ל דגם בקיום מצוה ס"ל דדבר שיש לו מתירין לא בטל.

ובגוף מחלוקת רש"י והר"ן כתבו האחרונים, עיין בשו"ת באר יצחק יור"ד (סי' י'), ובספר משנת אליעזר מהדו"ת (דרוש ב' אות ג') ועוד, דתליא בפלוגתת הראשונים באיסור שנתבטל ברוב, אי ס"ל כשיטת הרא"ש בפרק ז' דחולין (סי' ל"ז), וכן פסק הטור ביור"ד (סי' ק"ט), דנתהפך האיסור ונעשה היתר גמור, ושרי לאכול כל התערובות אפילו בבת אחת, ואעפ"י שבודאי אוכל גם את חתיכת האיסור בתוכו, דכך היא גזירת הכתוב דהאיסור נתהפך להיתר גמור כשנתערב ברוב, או דס"ל כשיטת הרשב"א דאין האיסור נתהפך להיות היתר גמור, אלא דגלי רחמנא דכל היכא שנתבטל מיעוט איסור ברוב היתר מותר לאכול התערובות, דתלינן שאוכל מרוב היתר ולא מהחתיכה דאיסורא שהוא המיעוט, ולפי"ז אסור לאכול את כל התערובת בבת אחת שהרי אז בודאי קאכיל איסורא, כיון דאין האיסור שנתערב מתהפך להיתר אלא שהתורה חידשה והתירה לאכול כל חתיכה לחוד משום דתלינן דהאי לאו איסורא היא אלא שהוא מהרוב.

והאריך בזה הב"י ובשו"ע (שם), ד"ל דרש"י שכתב דלכן דשיל"מ לא בטל דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, ולכאורה אמאי קרי ליה אכילה באיסור כיון דכבר בטל ברוב, וע"כ דרש"י ס"ל דבביטול ברוב אינו נהפך להיות היתר גמור אלא המיעוט נשאר באיסורו ולכן אעפ"י שנתבטל מ"מ אם אפשר להמתין לאכול בהיתר גמור אין לסמוך על ביטול ברוב, והר"ן ס"ל דבביטול ברוב נהפך המיעוט לגמרי והוה היתר גמור וליכא כאן איסור כלל, ולכן ס"ל דאין שום סברא לומר שנמתין לאכול למחר דהלא כעת ע"י הביטול נעשית היתר גמור, ולכן כתב הטעם משום דהוה כמב"מ עכ"ד.

ובמחלוקת הראשונים הנ"ל גבי ביטול ברוב אי אמרינן דנעשה המיעוט כמי שאינו ונהפך הכל להיות היתר גמור או לא, כתבו האחרונים דתליא בפלוגתת הראשונים אי הא דאזלינן בתר רוב הוא בגדר ודאי או רק בגדר ספק, דהתוס' במסכת ב"מ (דף ו':) ד"ה קפץ הקשו, אהא דאיתא (שם) דאם קפץ אחד מן המנויין כולן פטורין ממעשר בהמה, ולכאורה ניזול בתר רוב ויתחייבו כולם, ובשיט"מ הביא תי' בשם הר"ש, דאפילו אי נימא דאזלינן בתר רוב מ"מ לא הוי אלא ספיקא וכיון דעשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק פטור, וכתבו האחרונים דמוכח מהתוס' דלא תירצו כן דס"ל דרוב הוה בירור ודאי, ושפיר אפשר לעשר ע"י ביטול ברוב, ומעתה אי ס"ל דמש"כ התורה אחרי רבים להטות היינו דהרוב הוה ודאי גמור, א"כ ה"ה באיסורין דכל היכא שנתבטל ברוב אמרינן דאין כאן חשש

והוכיחו האחרונים מזה דהמהרי"ט ס"ל דבלאו שאין לוקין עליו י"ל דנשים אין מוזהרות עליה, וכ"כ הפמ"ג בפתיחה כוללת (ח"ב אות י"ד) דבלאו שאין בו מעשה לא אמרינן השוה הכתוב אשה לאיש, דרק לעונשין איתקשו וכמש"כ רש"י במסכת קידושין (דף ל"ה). ד"ה לכל עונשין עיי"ש, וכ"כ בספר תיבת גמא (פרשת יתרו), ועיין בספר לימודי ד' (לימוד מ"ט וי) בשם יבין שמועה דנשים אין מוזהרות בלאו שאב"מ, ועיין במנחת חינוך (מצוה ח').

ולפי"ז י"ל דה"ה בלאו דלא תאכל כל תועבה נשים אינן מוזהרות, כיון דהוה לאו שבכללות דאין לוקין עליו, ובלא תעשה דאין לוקין עליו, נשים אינן מצוות, ולפי"ז כיון דהוה תלשה והיא אינה מצווה על לאו דלא תאכל כל תועבה, ל"ש לומר דכיון שחווה עברה על איסור תלישה הרי הוא בכלל תאכל משום לא תאכל כל תועבה, דהא נשים אינן מוזהרות על הלאו דלא תאכל כל תועבה.

אך י"ל, דאיתא במסכת סוכה (דף כ"ח.), האזרח (בפרשת אחרי פרשה ט"ז-כ"ט כתיב והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוככם) לרבות את הנשים האזרחיות שחייבות בעינוי, ופריך הגמ', למ"ל קרא, מדרב יהודה אמר רב נפקא, דאמר רב יהודה אמר רב וכן תנא דבי ר' ישמעאל, אמר קרא איש או אשה השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, ומשני, לא נצרכא אלא לתוספת עינוי (שהצריך הכתוב להתחיל ולהתענות מבעוד יום), סד"א הואיל ומיעט רחמנא לתוספת עינוי מעונש ומאזהרה (דכתיב בעינוי בעצם היום הזה על עצמו של יום ענוש כרת ואינו ענוש כרת על תוספת עינוי ומאזהרה נמי אימעות ביוםא דף פ"א), לא נתחייבו נשים כלל קמ"ל, עיי"ש.

חזינן דנשים חייבות בתוספות עינוי ביום הכיפורים, אף דהוי רק לאו הבא מכלל עשה וליכא מלקות, ולפי"ז כתב בשו"ת בית יצחק (תו"ד ח"א ס"י פ"ה אות א') דילפינן מזה לכל מקום דנשים מוזהרות אף באיסור גרידא עיי"ש, ולפי"ז י"ל דנשים מוזהרות על לאו דלא תאכל כל תועבה.

ובספרי (פרשת מטות) איתא, ר' עקיבא אומר, כל היוצא מפיו יעשה ואשה כי תדור נדר, מקיש אשה לאיש, מה איש עובר בכל יחל ובל תאחר, כך אשה עובר בכל יחל ובל תאחר עיי"ש, והנה כל תאחר הוי לאו שאין בו מעשה וליכא מלקות, ולפי"ז שמע מינה גם מכאן דאשה חייבות באיסור גרידא.

ולפי"ז כתב בספר שערי ציון (שער ד' אות ב'), דזה אי נשים חייבות באיסור גרידא או לא, תליא אי ס"ל שני כתובים הבאים כאחד מלמדין או אין מלמדין, דאי ס"ל אין מלמדין, ליכא למילף לכל מקום מתוס' עינוי דיוהכ"פ דחייבות אף באיסור גרידא, משום דתוס' עינוי ובל תאחר הוי שני כתובים ואין מלמדין, משא"כ אי ס"ל דשני כתובים מלמדין שפיר ילפינן מתוס' עינוי ובל תאחר דנשים חייבות אף באיסורא גרידא עיי"ש.

ובזה יבואר דברי המדרש, ולקחתם לכם וגו', וקשה למ"ל לכם תיפ"ל דהוי מצוה הבא בעבירה, וצ"ל דס"ל ספיקא דאורייתא לקולא ובספק גזל ליכא מצוה הבא בעבירה וכנ"ל, ומעתה ס"ל דרוב הוא ודאי, וס"ל דהיכא שנתבטל ברוב אמרינן דאין כאן חשש איסור כלל דהכל נהפך להיתר ודאי, ולפי"ז הטעם דדבר שיש לו מתירין אינו בטל הוא כסברת הר"ן, וגם בקיום מצוה ס"ל דדבר שיש לו מתירין לא בטל, וא"כ חטא אדה"ר בעץ הדעת, ושפיר צריך לכפר על מעשה ראשון ודו"ק.

ב) עוי"ל, דלכאורה צ"ב האיך עבר אדה"ר יציר כפיו של הקב"ה על מאמר פי ה', ובספר יציב פתגם (פרשת בראשית) כתב, די"ל דאדה"ר סבר דטעם האיסור הוא כגדר אכילת בשר שלא הותרה לו כדאיתא במסכת סנהדרין (דף ג"ט:), ועיין בתומר דבורה (פ"א) שצריכין לרחם על כל הנבראים ולא יעקור הצמח שלא לצורך עיי"ש, ואדה"ר חשב דעכ"פ צמח פרי עץ הדעת שטוב למאכל ותאוה היא לעינים ונחמד העץ להשכיל, גדלה מעלתו כמעלת בעלי חיים, ולכן נאסר לו לתלוש ולאכול, ושם (דף ג"ד:) בתוס' ד"ה אכל תאכל כתבו, דאיסור אכילת בשר היינו להמית ולאכול, אבל מתה מאליה שריא עיי"ש, והיה סובר שהוא הדין נמי בפרי עץ הדעת שלא נאסר בתלוש ועומד, וכיון שחווה תלשה והביאה לפניו שפיר אכל שכל האיסור הוא רק על התלישה ועקירה מן המחובר.

אך לכאורה איכא למשדי ביה נרגא, מהא דאיתא במסכת חולין (דף ק"ד:) אמר רב אשי, מניין לבשר בחלב שאסור באכילה, שנאמר לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך הרי הוא בכלל תאכל, וכיון שנעשה בו איסור בבישול אסור באכילה עיי"ש, א"כ ה"ה י"ל דכיון שנאסר להם לתלוש מעץ הדעת הוי בכלל כל שתיעבתי לך, וכשחווה עברה על איסור תלישה הרי הוא בכלל תאכל עכ"ל.

אמנם י"ל, דהכנסת הגדולה (עיין בפר"ח ובפרי תואר ס"ק א' ובפליתי ריש סי' פ"ז סק"א) הקשה, דלמה מיאנו כל התנאים והאמוראים בדרשת רב אשי לאסור בשר בחלב משום הלאו דלא תאכל כל תועבה, ומתוך דעל לאו דלא תאכל כל תועבה ליכא מלקות משום דהוי לאו שבכללות, ולכן צריכים לדרשות אחרות לאיסור בשר בחלב שיהיה לוקין עליו עכ"ל, ועיין בצ"ח עמ"ס חולין (דף ק"ד:) מש"כ בזה.

ובספר חידושי מהרי"ט עמ"ס קידושין (דף ל"ד) הקשה על קושית הר"י דבמעקה אין נשים מוזהרות והאיכא לאו, והקשה וז"ל, וא"ת אבידה ושילוח הקן לאו הניתק לעשה הוא ואין לוקין, ומצות ל"ת נפקא ליה לקמן מאיש או אשה אשר יעשו מכל חטאת האדם, והני לא מקרי חטאת שנתקן לעשה, וי"ל דמעקה אית ביה לאו גמור ולוקין עליה לכך הוצרך הר"י לתרץ וכו' עיי"ש.

אושפיזא דיעקב

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען: וכתב רש"י ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף עיי"ש, וכן איתא במדרש רבה (פרשה פ"ד-ג), **א"ר אחא, בשעה שהצדיקים יושבים בשלוה ומבקשים לישב בשלוה בעולם הזה, השטן בא ומקטרג, אמר, לא דיין שהוא מתוקן להם לעולם הבא, אלא שהם מבקשים לישב בשלוה בעולם הזה, תדע לך שהוא כן, יעקב אבינו ע"י שבקש לישב בשלוה בעוה"ז נזדווג לו שטנו של יוסף עיי"ש.**

ודקדקו המפרשים דאמאי קפץ עליו רוגזו של יוסף דייקא, ומשמעות הדברים שיש מזה איזה שייכות לסתור מה שביקש יעקב לישב בשלוה, וצ"ב ההמשך.

והנבס"ד לפרש ההמשך דרוגזו של יוסף להא דיעקב ביקש לישב בשלוה, דבספר כרם חמד (פרשת וישב) כתב, דלכן ביקש לישב בשלוה משום דס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא עיי"ש, וכ"כ בספר בנין דוד (אות ט'), וכ"כ בספר כתנות אור (פרשת וישב) דיעקב סבר שכר מצוה בהאי עלמא איכא עיי"ש, מובא בספר ישמח משה (פרשת וישב) עה"פ כי ארד אל בני שאולה עיי"ש.

והנה י"ל הטעם דס"ל ליעקב שכר מצוה בהאי עלמא איכא, כיון דהוה כהן ובכהן אמרינן שכר מצוה בהאי עלמא איכא, לפי"מ שהעיר בספר טורי אבן (עמ"ס ר"ה דף ט"ז) דלשיטת הרשב"א דס"ל דהמבטל מ"ע עובר משום בל תגרע, א"כ למ"ד לאשב"מ לוקין לילקי נמי אעשה עיי"ש, ותי' בספר תורת חסד (כלל ל"ד) דלכן אין לוקין משום דהוה לאו שבכללות עיי"ש, ולפי"ז חידש מו"ר זצ"ל בשו"ת בנין צבי ח"א (סי' ג' א-ג) דבכהנים אמרינן דלוקין אעשה, לפי"מ שכ"ר רש"י במסכת תמורה (דף ד'): דכהנים דרבי בהן הכתוב מצוות יתירות לקי על לאו הנל"ע עיי"ש, ומעתה ה"ה י"ל דלוקין על עשה, דכל הטעם דאמרינן דאין לוקין משום דהוה לאו שבכללות, וכיון דכהן לקי על לאו הנל"ע ה"ה נמי דלקי אלאו שבכללות, דתרווייהו חד טעמא אית להו משום דלא דמי ללאו דחסימה עיי"ש.

ובספר חידושי הריטב"א (עמ"ס ר"ה דף כ"ח), ובמסכת סוכה (דף ל"א): הקשה על הא קיי"ל מצות לאו ליהנות ניתנו, דהא איכא שכר מצוה, ותירץ דהוה רק גרם הנאה, וכתב בשו"ת בי"צ חאו"ח (סי' ג' אות ה'), דהא לא מצינו מללה"נ רק באותן מצות שאין אדם אוכל פירותיהן בעולם הזה, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ובאיסורי הנאה אסור רק הנאת הגוף בעולם הזה ולא הנאת הנפש לעולם הבא עיי"ש, ובספר בכור שור (עמ"ס חולין דף קמ"א): כתב, דלכן אמרינן דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, משום דאם מבטל המ"ע ליכא עונש בהאי עלמא ע"כ גם שכר ליכא בהאי עלמא אם מקיים העשה, וכתב דבל"ת דאיכא עונש אם עובר על הל"ת, שוב איכא ג"כ שכר אם מקיימו עיי"ש.

והבאנו מה דאיתא בסוכה (כ"ט): לולב הגזול פסול, דכתיב לכם משלכם עיי"ש, והקשו התוס' למ"ל קרא, תיפ"ל דאינו יוצא משום מצהב"ע, והבאנו מש"כ בספר ים התלמוד לתרץ, דיי"ל דהקרא אתא לספק גזל, לשיטת הרמב"ם דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, וא"כ הו"א דיוצא בספק גזל, דמצהב"ע ליכא כיון דבספיקא אזלינן לקולא, ולכן צריך קרא דלכם דבעינן שיהא ודאי שלו ובספק גזל אין יוצאין עיי"ש, אמנם זה א"ש לשיטת הרמב"ם דס"ל דספיקא דאורייתא לקולא, משא"כ לשיטת הרשב"א דספיקא דאורייתא לחומרא ל"ש לתרץ כן.

וידוע פלוגתת הראשונים אי ספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא או לקולא, דהרמב"ם ס"ל דאזלינן לקולא, והרשב"א ס"ל דאזלינן לחומרא, וכתב הרשב"א בתורת הבית (בית ד' שער א') דהרמב"ם דס"ל דספק מה"ת מותר, יליף לה ממה דאיתא במסכת קידושין (דף ע"ג). דספק ממזר מותר וגלי שם קרא דספק מותר בכ"מ, והקשה הפר"ח (יורה ד' סי' ק"י בכללי ס"ס כלל א'), דהרי שם אמרינן דאיכא תרי קראי חד להתיר ממזר בשתוקי וחד למשרי שתוקי בישראל, ובשלמא לשיטת הרשב"א דס"ל דבכה"ת ספיקא לחומרא ורק בממזר גילתה התורה להתיר, שפיר צריכין תרי קראי להתיר בכל גווני, אבל להרמב"ם דמכאן ילפינן דספיקא לקולא לכה"ת, א"כ הא הוי שני כתובים דקיי"ל דאין מלמדין עיי"ש.

הרי דמאן דס"ל דספק מותר מה"ת ע"כ דס"ל דב' כתובים הבאין כאחד מלמדין, ומאן דס"ל דספק אסור מה"ת ע"כ דס"ל דב' כתובים הבכ"א אין מלמדין, דלכך כתבה התורה ב' כתובים להתיר בממזר בכל גווני, ומזה נדע דבשאר דוכתי בספיקא אזלינן לחומרא.

ועיין בספר מסדר חילוקים ושיטות (אות תרט"ו) שהביא מאחרונים כה"ג, דהטעם דס"ל להרשב"א דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא, משום דבב' מקומות גילתה התורה דספיקא לקולא, גבי ממזר דכתיב לא יבוא ממזר בקהל ה' ורק ודאי ממזר לא יבוא משא"כ ספק ממזר יבוא, וגבי מעשר בהמה נמי אמרינן עשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק עיין במסכת ב"מ (דף ג'), וקיי"ל דשני כתובים הבכ"א אין מלמדין ואדרבה ילפינן מיניה ההיפך דבעלמא ספד"א מה"ת לחומרא, משא"כ למ"ד דשני כתובים הבכ"א מלמדין ס"ל בכה"ת דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא עיי"ש.

ובזה יבואר דברי המדרש, ולקחתם לכם וגו', וקשה למ"ל לכם תיפ"ל דהוי מצוה הבא בעבירה, וצ"ל דס"ל ספיקא דאורייתא לקולא ובספק גזל ליכא מצוה הבא בעבירה וכו"ל, ומעתה ס"ל שני כתובים הבכ"א מלמדין, וי"ל דנשים דאיסורא גרידא, וחייבות בלאו דלא תאכל כל תועבה, ומעתה ליי"ל אמתלא על מה שאכל מעץ הדעת, וא"כ חטא אדה"ר בעץ הדעת, ושפיר צריך לכפר על מעשה ראשון ודו"ק.

ומעתה בכהן כיון דלקי על עשה אם מבטלו, שפיר י"ל דאם מקיים העשה איכא שכר בהאי עלמא, והוה השכר הנאה ממש ולא רק גרם הנאה, וזהו הטעם דביקש יעקב לישב בשלוה.

ואמנם בספר מאה שערים (שער מ"ב) כתב, דזהו רק להמ"ד דס"ל דלאו שאב"מ לוקה, והטעם דאינו לוקה על עשה משום דהוה לאו שבכללות, אז שפיר י"ל דכיון דלקי אלאו זה לקי נמי על עשה, משא"כ להמ"ד דלאו שאב"מ אין לוקין, לדידיה אינו הטעם משום דל"ה דומיא דלאו דחסימה, דהרי מפי' ליה התם מקרא דלעשות, א"כ גם כהן לא לקי אלאו שבכללות וה"ה דלא לקי על עשה, ולדידיה ל"ש לומר דבכהן איכא שכר מצוה בהאי עלמא עיי"ש.

ובספר שתי ידות (פרשת שמני דף פ"א. מדרש"ס) כתב, דזה אי מכירת יוסף הוה חטא או לא תליא אי ס"ל לאו שאב"מ לוקין או אין לוקין, דהנה יוסף הלשין על השבטים והוציא עליהם שם רע ועבר על הלאו דלא תלך רכיל וחייב מלקות, אך זהו רק אי ס"ל דלאו שאב"מ לוקין עליו, משא"כ אי ס"ל דאין לוקין עליו א"כ ליכא חיובא דמלקות על יוסף וחטאו על מה שמכרו אותו עיי"ש.

ובזה יבואר ההמשך, כיון דיעקב ביקש לישב בשלוה, משום דס"ל דבכהן אמרינן דשכר מצוה איכא בהאי עלמא, ולפי"ז ע"כ דס"ל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו, א"כ עבר יוסף על הלאו לא תלך רכיל, ואיכא חיוב מלקות על יוסף, ולכן קפץ עליו רוגזו של יוסף ודו"ק.

ובספר זכרון יצחק (פרשת לך אות ד') כתב, דלכן אמרו ישראל נעשה ונשמע והקדימו נעשה לנשמע, דאיתא בקידושין (דף מ:), וכבר היה ר' טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה (שם האיש) בלור, נשאלה שאילה זו בפניהם, תלמוד גדול או מעשה גדול, נענה ר' טרפון ואמר מעשה גדול וכו' עיי"ש, ולכן אמרו בתחילה נעשה שרומז למעשה ואח"כ ונשמע שהוא בחינת תלמוד התלוי בשמיעת האוזן, להורות דמעשה גדול מתלמוד עיי"ש, וכתב שם עוד טעם דלכן הקדימו בני ישראל נעשה לנשמע, להורות דגדול שאינו מצווה ועושה, דהעדיפו לעשות בטרם יהיו מצווים מפי הגבורה עכ"ד.

ולפי"ז אי ס"ל גדול המצווה ועושה, א"כ מה שאמרו נעשה קודם לנשמע, להורות דמעשה הוא העיקר ולא התלמוד, משא"כ אי ס"ל גדול שאינו מצווה ועושה, וזהו הטעם שהקדימו נעשה לנשמע, ומעתה י"ל דתלמוד גדול מן המעשה.

ובספר יציב פתגם (פרשת וישב) כתב לפרש הקרא ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם, דיש לבאר מחלוקת יוסף עם אחיו במה שהיו מזלזלים בבני השפחות לקרותם עבדים, דהנה המהרש"א בח"א במסכת יבמות (דף ק) כתב, דהא דנשא אברהם את הגר שהיתה שפחה ואסורה לו, משום דממילא נשתחררה כדין הנושא שפחתו, לדעת הסוברים ב"ד (ס"ו דס"ז ס"ט) דהבא על שפחתו נשתחררה, דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ומסתמא שחררה, ושכן צריך לומר גבי יעקב שנשא שפחת רחל ולא עיי"ש, ולכן כיון שבהכרח צ"ל שנשתחררו השפחות, ע"כ הוכיח יוסף את אחיו שהיו מזלזלים בהם לקרותם עבדים, וזהו מ"ש הכתוב ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם דייקא, שדבתם שהם קורים להם עבדים הוי רעה אל אביהם, דכיון דס"ל שלא נשתחררו א"כ ח"ו עבר אביהם באיסור נישואי שפחה.

אך בספר מתת יה (פרשת בהעלותך) כתב ליישב קושית המפ' דאיך אפשר לאדם אחד לקיים כל התרי"ג מצות, די"ל דכמו שאמרו חז"ל במסכת מנחות (דף ק"י) כל העוסק בתורה עולה כאלו הקריב עולה עיי"ש, א"כ כמו כן יש לומר דע"י עסק לימוד התורה יוכל לקיים כל התרי"ג מצוות, אך כתב דזה תלוי אי מעשה גדול מתלמוד או תלמוד גדול ממעשה, דאי ס"ל תלמוד גדול ממעשה שפיר יכול לקיים כל התרי"ג מצוות ע"י לימוד, משא"כ אי ס"ל מעשה גדול מתלמוד אז צריך לקיים המצוות בפועל ממש עיי"ש.

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל תלמוד גדול ממעשה, ואז יש לקיים כל התרי"ג מצוות ע"י לימוד, אז י"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, אך אי ס"ל מעשה גדול מתלמוד, ולפי"ז צריכין לקיים המצוות בפועל, אז שפיר י"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא.

ובספר זכרון יצחק (פרשת לך אות ד') כתב, דלכן אמרו ישראל נעשה ונשמע והקדימו נעשה לנשמע, דאיתא בקידושין (דף מ:), וכבר היה ר' טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה (שם האיש) בלור, נשאלה שאילה זו בפניהם, תלמוד גדול או מעשה גדול, נענה ר' טרפון ואמר מעשה גדול וכו' עיי"ש, ולכן אמרו בתחילה נעשה שרומז למעשה ואח"כ ונשמע שהוא בחינת תלמוד התלוי בשמיעת האוזן, להורות דמעשה גדול מתלמוד עיי"ש, וכתב שם עוד טעם דלכן הקדימו בני ישראל נעשה לנשמע, להורות דגדול שאינו מצווה ועושה, דהעדיפו לעשות בטרם יהיו מצווים מפי הגבורה עכ"ד.

ולפי"ז אי ס"ל גדול המצווה ועושה, א"כ מה שאמרו נעשה קודם לנשמע, להורות דמעשה הוא העיקר ולא התלמוד, משא"כ אי ס"ל גדול שאינו מצווה ועושה, וזהו הטעם שהקדימו נעשה לנשמע, ומעתה י"ל דתלמוד גדול מן המעשה.

ובספר יציב פתגם (פרשת וישב) כתב לפרש הקרא ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם, דיש לבאר מחלוקת יוסף עם אחיו במה שהיו מזלזלים בבני השפחות לקרותם עבדים, דהנה המהרש"א בח"א במסכת יבמות (דף ק) כתב, דהא דנשא אברהם את הגר שהיתה שפחה ואסורה לו, משום דממילא נשתחררה כדין הנושא שפחתו, לדעת הסוברים ב"ד (ס"ו דס"ז ס"ט) דהבא על שפחתו נשתחררה, דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ומסתמא שחררה, ושכן צריך לומר גבי יעקב שנשא שפחת רחל ולא עיי"ש, ולכן כיון שבהכרח צ"ל שנשתחררו השפחות, ע"כ הוכיח יוסף את אחיו שהיו מזלזלים בהם לקרותם עבדים, וזהו מ"ש הכתוב ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם דייקא, שדבתם שהם קורים להם עבדים הוי רעה אל אביהם, דכיון דס"ל שלא נשתחררו א"כ ח"ו עבר אביהם באיסור נישואי שפחה.

אך לפימש"כ בספר אור תורה פרשת לך (אות מ"ט) גבי אברהם שנשא את הגר, דאצ"ל דמסתמא שחררה, דאף אם לא שחררה מ"מ כיון דעדיין לא קיים מצות פו"ר, אמרינן דאחי עשה דפו"ר ודחי הל"ת דלא יהיה קדש, אמנם י"ל דכיון דבדידה ליכא עשה דנשים אינן מצוות על פו"ר, תו ליכא למימר דעשה דוחה ל"ת כמבואר במסכת גיטין (דף מ"א.) בתוס' ד"ה לישא שפחה, אך אי ס"ל דנשים מצוות על פו"ר אז שפיר י"ל עשה דוחה ל"ת עכ"ד, ולפי"ז י"ל במה שנשא יעקב להשפחות דתליא בזה, דאי ס"ל דנשים אינן מצוות על פו"ר, וליכא למימר עשה דוחה ל"ת אז צ"ל דשחררן, משא"כ אי ס"ל דאף האשה מצווה על פו"ר, י"ל דבאמת לא שחררן, אלא משום דאמרינן עשה דוחה ל"ת עכ"ד.

ובספר משמרת אלעזר (מהר"ג ר' שאול בראך ז"ל) ערך אורה ושמחה (אות י"ג) כתב וז"ל, ויש לתת טעם לדבר למה הנשים פטורות ממצוה יקרה הלזו, כי הנה אמרו חז"ל במסכת ע"ז (דף ג.) גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, וכתבו התוס' (ד"ה גדול), לפי שעל מה שהוא מצווה היצר הרע מסיתו בכל כחו שימנע מלעשותו, אבל בדבר שאינו מצווה עליו אין היצר הרע מסיתו כל כך עיי"ש, וידוע שיסורי אשה בהריון ולידה הם גדולים מאוד עד שהנביאים המשילו הצרות היותר גדולות לחבלי לידה, ומעתה אם תהיה האשה מצווה על פו"ר אז יסיתה היצר הרע שלא תנשא לאיש ובקל היתה מתפתית לשמוע בקולו מאחר שיש לה יסורים גדולים מזה, ולכן לא חייבה הקב"ה במצוה זו כדי שלא יהיה היצר הרע מסית אותה ויבוטל לגמרי מצות פו"ר עכ"ל.

ובזה יבואר ההמשך, כיון דיעקב ביקש לישב בשלוה, משום דס"ל דשכר מצוה איכא בהאי עלמא, ע"כ דס"ל תלמוד גדול ממעשה, ונעשה ונשמע אמרו משום דאינו מצווה ועושה גדול ממצווה ועושה, ולפי"ז י"ל דנשים חייבות במצוות פו"ר, וי"ל דיעקב נשא את השפחות משום עשה דוחה ל"ת ולא שחררן, ובזה קפץ עליו רוגזו של יוסף ודו"ק.

אושפיזא דמשה

ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמור: ה' אלקים אתה החילות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה, אשר מי א- ל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתיך: אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון: ובספר פני דוד מהחיד"א הביא מספר שתי ידות וז"ל, את גדלך, אמרו רז"ל זו מתן תורה עכ"ל, וצ"ב.

והנבס"ד, דהטעם דנגזר על משרע"ה שלא יכנס לאר"י, איתא במד"ר פרשת שמיני (פרשה י"א-ט"ו), אמר רב שמואל בר נחמן, כל שבעת ימי הסנה היה הקב"ה מפתה את משה שילך בשליחותו למצרים, וה"ד גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך אל עבדך

הרי ששה, ובשביעי אמר לו שלח נא ביד תשלח, אמר לו הקב"ה, משה את אמר שלח נא ביד תשלח, חייך שאני צוררה לך בכנפיך, אימתי פרע לו, ר' ברכיה אמר ר' לוי ור' חלבו, ר' לוי אמר כל ז' ימי אדר היה משה מבקש תפלה ותחנונים שיכנס לארץ ישראל, ובשביעי אמר לו כי לא תעבור את הירדן הזה עיי"ש, ועיין במדרש תנחומא פרשת ואתחנן (ס"ו ר'), דששה פגמים היו למרע"ה דבשבילם נמנע הימנו לבוא לאר"י וחד מינייהו על מה שאמר שלח נא ביד תשלח עיי"ש.

ובספר ויאמר עזרא (פרשת תשא עה"פ ויחל משה) כתב דלכן סירב משה בשליחות המקום, דס"ל נראה ונדחה אינו חוזר ונראה, והרי ישראל נראו בימי יעקב והשבטים כולם זרע אמת, ונדחו במצרים גוי בקרב גוי עיי"ש.

ובספר ערוך לנר עמ"ס סוכה (דף ל"א.) ד"ה יש דיחוי העיר, למ"ד יש דיחוי אצל מצוות, קשה במילה שלא בזמנו דאינו דוחה שבת כדאיתא במסכת שבת (דף קל"ב:), היאך מלין אותו אחר השבת, נימא כיון שבתחילה היה נראה ונדחה בשבת, אינו חוזר ונראה לאחר השבת עכ"ק.

ובשו"ת אבני ציון ח"א (ס"ב אות ג') כתב ליישב, עפי"מ שהקשה הצ"ח (עמ"ס פסחים דף צ"ז:), דלכאורה כל קרבן שעבר עליו שבת יודחה לעולם בקרבן יחיד דאינו דוחה שבת, ומתרץ, דכיון דבשבת אם עבר והקריב הקרבן כשר בדיעבד, ע"כ לא חשיב דיחוי עכ"ד, ומעתה במילה שלא בזמנו אף דאינו דוחה שבת, מכל מקום אם עבר ומל מילה שלא בזמנו בשבת בדיעבד יצא, וא"כ לא שייך דיחוי במילה שלא בזמנו שעבר עליו שבת, כיון דבדיעבד יצא לא חשיב דיחוי עכ"ד.

אך לפימש"כ בספר מנחת חינוך (מצוה ב' אות ט"ז) וז"ל, גם אפשר לומר, אם מל בשבת שלא בזמנו הוי מצוה הבאה בעבירה, א"כ למ"ד דס"ל מצוה הבאה בעבירה פסול מה"ת, אם עבר ומל שלא בזמנו בשבת לא יצא בדיעבד, וצריך לחזור ולהטיף דם ברית עיי"ש, ולפי"ז הדקל"ד היאך מלין שלא בזמנו לאחר השבת, נימא דיחוי כיון דבשבת נדחה לגמרי עיי"ש, וע"כ מוכח מזה דבאדם לא שייך דיחוי כלל, ולכן שפיר מלין אותו אחר השבת, דלא חשיב נדחה.

ואיתא בירושלמי מסכת חלה (פ"א ה"ה) ובמסכת שבת (פ"ג ה"ג), מצה גזולה אסור לברך עליה, אמר ר' הושעיא על שם וברוצע ברך נאץ ה' (וחה גזול ומברך עליה נאץ ה'), א"ר יונה, הדא דתימר בתחלה (קודם שקנאו ושינוי), אבל בסוף (לאחר שקנאו מברך עליה), דמים הוא חייב לו (שאין לו עליו אלא לשלם הדמים אבל המצה עצמה כבר קנאה והרי היא שלו), ר' יונה אמר אין עבירה מצוה (כל שבא ע"י עבירה אינה מצוה, ואין לו לברך עליה), ר' יוסי אמר אין מצוה עבירה (דכל שהוא מקום מצוה אין העבירה מעכב מלברך עליה), א"ר אילא אלה המצוות, אם עשיתן כמצותן הן מצוות, ואם לאו (אלא שבאו לידך ע"י עבירה) אינן מצוות (וכר' יונה הוא דס"ל שאין מברכין על מצהב"ע) עיי"ש, וכן איתא בירושלמי מסכת חלה (פ"א ה"ה) עיי"ש.

ובספר מאמר מרדכי (פרשת תשא) כתב, דלכן ניתנה התורה ע"י משרע"ה, משום דמלאה"ש היו טוענין דינא דבר מצרא, ולכן ניתן התורה ע"י משה שהוא נקרא ג"כ מלאך, שנאמר וישלח מלאך ויוציאו ממצרים עיי"ש.

ובספר שער החצר (אות קנ"ב) כתב, דלכן קבלו ישראל התורה ולא מלאכי השרת, משום דהתורה דברה כלשון בני אדם ולכן שייך התורה לבני אדם ולא למלאכי השרת עכ"ד, ועיין בספר עזרא (דף י"ג: מדפ"ס).

ומעתה יבואר דברי המדרש, דמשה רבינו רצה להצדיק את עצמו במה שסירב בשליחות המקום, משום דנראה ונדחה אינו חוזר ונראה, אך לכאורה הרי חזינן דמילה שלא בזמנה מלין אחר שבת, ולכאורה נימא כיון דהיה נראה ונדחה בשבת אינו חוזר ונראה לאחר השבת, וע"כ דבאדם לא שייך דיחוי, ומעתה לא עשה יפה במה שסירב לילך בשליחות המקום, ע"ז בא משה להוכיח ד"ל דבאדם שייך דיחוי, ומה דמלין לאחר השבת משום דשם לא הוה דיחוי, ולכן אמר אתה החילות להראות את עבדך זה מתן תורה, דהיינו דהתורה ניתנה על ידי משה רבינו משום שהוא מלאך וליכא דינא דבר מיצרא, ולכאורה בלא"ה לא שייך התורה להמלאכים כיון דדברה תורה כלשון בני אדם, וע"כ דס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, ומעתה ס"ל דפריעה ניתנה לאאע"ה, ולא ניתנה פריעה ליהושע, ולפי"ז קרא דאלה המצוות אתיא דנביא אינו רשאי לחדש דבר, וי"ל דמצוה הבא בעבירה הוא מדרבנן, ולפי"ז אם עבר ומל מילה שלא בזמנה בשבת יצא, ולכן לא חשיב דיחוי, משא"כ באדם י"ל דיחוי, ושפיר עשיתי במה שסירבתי בשליחות המקום, ולכן אעברה נא ודו"ק.

אושפיזא דאהרן

איתא במסכת קידושין (דף ע"ג:) **דרש ר' זירא במחוזא, גר מותר בממזרת, רגמוהו כולי עלמא באתרוגייהו** (שהיו שם גרים הרבה והוקשה להם שאמר קהל גרים לא אקרי קהל) עיי"ש.

ודקדקו המפרשים, דלמה רגמוהו דוקא באתרוגייהו, עיין בספר אור חדש, ובספר המקנה, ובספר תפארת מנחם, ושו"ת יודא יעלה (ארי"ה סי' קצ"ח), ובספר כסף נבחר (פרשת אמור), ובספר דרשות חת"ס (דף תי"ד) ועוד.

והנבס"ד, דאיתא במסכת קידושין (דף ע"ב:), תנו רבנן, גר נושא ממזרת דברי ר' יוסי, ר' יהודה אומר גר לא ישא ממזרת וכו', מאי טעמא דר' יוסי, חמשה קהלי כתיבי (גבי אזהרת פסולת יוחסין כתיבי בפרשת כי תצא, לא יבא ממזר בקהל ה' (פרשה כ"ג-ג), לא יבוא לו בקהל ה' (שם), לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' (פרשה כ"ג-ד), לא יבא להם בקהל ה' (שם), דור שלישי יבא להם בקהל, (פרשה כ"ג-ט), (מדהוה מצי למיכתבינהו

ואיתא במסכת יבמות (דף ע"א:), אמר רבה בר יצחק אמר רב, לא ניתנה פריעה לאברהם אבינו, שנאמר (יהושע ה-ב) בעת ההיא אמר ה' אל יהושע עשה לך חרבות צורים ושוב מל את בני ישראל שנית, ודלמא הנך דלא מהול דכתיב (שם פסוק ה') כי מולים היו כל העם היצאים וכל העם הילדים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו וכו' ובמדבר מ"ט לא מהול וכו' עיי"ש.

ואיתא במד"ר (פרשת תצא פרשה ו-א) הלכה, תינוק שנולד כשהוא מהול מהו שיהא מותר למול אותו, כך שנו חכמים, תינוק שנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית מפני בריתו של אברהם, ומנין אתה למד מן התורה, שנאמר המול ימול לילד ביתך ומקנת כסף, ד"א המול ימול אל תהי קורא בו אלא שתי מילות מילה ופריעה עיי"ש.

וכתב בספר כרם חמד (שם) ובספר נפש יהונתן (שם), דהני ב' דרשות פליגי בדרשת הקרא אלה המצוות, דבירושלמי חלה (פ"א ה"ה) איתא, א"ר הילא אלה המצוות אם עשיתן כמצוותן הן מצוות ואם לאו (אלא שבאו לידך ע"י עבירה) אינן מצוות, משום דהוי מצהב"ע עיי"ש, [וכן איתא בירושלמי מסכת שבת (פרק י"ב-ה"ו) בשם רבי אילא], ובמסכת מגילה (דף ב:) ילפינן מקרא דאלה המצוות, דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה עיי"ש, עפ"י דהגמ' הנ"ל דיהושע נצטווה על מצות פריעה, ובתוס' שם (ד"ה לא) הקשו דהרי אין נביא רשאי לחדש דבר, וכיצד חידש יהושע מצות פריעה עיי"ש, ונמצא דאי נימא דמצוות פריעה יהושע תיקנה ולא ילפינן לה מהמול ימול, אז עכצ"ל דהקרא דאלה המצוות אתיא למצהב"ע דפסול מה"ת, ולא להא דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, אמנם אי דרשינן המול ימול למצוות פריעה ולא אמרינן דיהושע תיקנה, אז י"ל דמצהב"ע דרבנן, והקרא דאלה המצוות אתיא דאין נביא רשאי לחדש דבר עיי"ש.

ובירושלמי שבת (פ"ט-ה"ב) איתא, דילפינן פריעה מדכתיב המול ימול, מכאן לשני מילות, אחת למילה ואחת לפריעה, עד כדון כר' עקיבא דו אמר לשונות ריבויין הן (דס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם), כר' ישמעאל דו אמר לשונות כפולות הן (דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם) התורה דברה כדרכה עיי"ש.

ואיתא במסכת שבת (דף פ"ה:), אמר ר' יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאה"ש לפני הקב"ה, רבש"ע מה לילוד אשה בינינו, אמר להם לקבל תורה בא, אמרו לפניו חמדה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו, ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים וכו', עיי"ש.

והמפרשים כתבו (עיין ספר ראש דוד פרשת בשלח, ובספר שמע יעקב פרשת במדבר, ובספר בני יששכר במאמרים לחג השבועות מאמר ב' אות י"ט) דטענת המלאכים היתה שהם צריכים לקבל התורה מכח דינא דבר מיצרא, דכיון דהשראת השכינה הוא בגבהי מרומים, ע"כ יש להם דין מצרנים וזוכים בהתורה עפ"י שורת הדין עיי"ש.

איסור תורה, ורב אסי דמחייב אשם תלוי אף היכא דלא איקבע איסורא, ס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא עכ"ד.

והרשב"א (תורת הבית שער התעורבות), ובמסכת קידושין (דף ע"ג.) הוכיח דספיקא דאורייתא לחומרא, מדילפינן דספק ממזר מותר, ודוק מינה טעמא דגלי קרא הא לא גלי אפילו ספק ממזר הוא בלא יבוא, וממנה ילפינן לכל איסורי ספק דאורייתא דאזלינן לחומרא, והקשה מזה על הרמב"ם שדעתו ללמוד ממה שהתורה התירה ספק ממזר דספיקא דאורייתא לקולא, דגלי קרא בממזר ספיקו מותר, וגמרינן מינה לכל התורה כולה עיי"ש, ועיין בר"ן במסכת קידושין (דף ט"ו:) מדפי הרי"ף.

ובשו"ת חתם סופר ליקוטים (סי' כ"ה) ד"ה ואני אומר כתב ליישב דעת הרמב"ם, דאיצטריך קרא לגלויי דלא נילוף מאשם תלוי שספק להחמיר בכל התורה, ואחר שגילה הכתוב בספק ממזר שוב ילפינן מינה לכל התורה דספיקא לקולא, אך אי ס"ל דאשם תלוי אינו חייב רק בשתי חתיכות דאיתחזק איסורא, לא הוה אמינא ללמוד משם לספק בעלמא, והדרא הוכחה לדוכתא דמדאיצטריך קרא להתיר ספק ממזר, שמעת מינה דסברא הוא מה"ת להחמיר בכל הספיקות.

וכתב בספר שפע חיים לשבועות (דרוש ב' אות ד') דעפ"י יתהפכו הדברים, דמאן דס"ל יש אם למקרא וקרינן מצוות ללמד דאשם תלוי חייב רק בחתיכה אחת משתי חתיכות, א"כ לא היינו למדים משם להחמיר בספק ממזר, ועל כרחך דספיקא דאורייתא לחומרא, ורק בממזר גלי קרא דספק מותר, משא"כ בכל התורה ספיקא לחומרא, ולמאן דס"ל יש אם למסורת ומצות כתיב, וחייב אשם תלוי הוא גם בחתיכה אחת, שפיר יש לתרץ דאיצטריך קרא בספק ממזר כי היכי דלא נילוף מאשם תלוי, ואחרי שגילה הכתוב דספק ממזר להתיר, ילפינן משם לכל התורה דספיקא לקולא עכ"ד.

ואיתא במסכת סוכה (דף ל"ה), תנו רבנן, פרי עץ הדר עץ שטעם עזו ופריו שוה, הוי אומר זה אתרוג, ואימא פלפלין וכו', ומתרץ משום דלא אפשר, ננקוט חדא (גרעין אחד) לא מינכרא לקיחתה (מתוך קטנה), ננקוט תרי או תלתא, פרי אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה פירות וכו' עיי"ש.

ובספר דורש לציון (דרוש י"א) הקשה, לשיטת הש"ך חיוור"ד (סי' צ"ו) שזית טעם עזו ופריו שוה למרירות, וא"כ מנ"ל שהוא אתרוג דילמא הוא זית ובזית אחד מינכרא לקיחתו כמו באתרוג עכ"ק עיי"ש, ובפשיטות י"ל דהא איכא ילפותא אחרינא דבעינן דוקא אתרוג, דאיתא (שם), בן עזאי אומר, אל תקרי הדר אלא הדור, שכן בלשון יווני קורין למים הדור, ואיזו הוא שגדל על כל מים זה אתרוג עיי"ש, ולפי"ז אינו יוצאין רק באתרוג ולא בזית וז"פ, אמנם י"ל דזה א"ש רק אי ס"ל יש אם למסורת, אז י"ל אל תקרי הדר אלא הדור, משא"כ אי ס"ל יש אם למקרא אז ע"כ הטעם הוא משום דבעינן טעם עזו ופריו שוה.

לכולהו בחדא אזהרה וחד קהל, לא יבא ממזר ועמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם וגבי מצרי ואדומי דור שלישי יבא להם בכס, דרשינן מינה), חד לכהנים וחד ללויים וחד לישראלים (דאי הוה כתיב חד הו"א כהנים קאמר אבל לויים מותרים ואי כתיב תרי הו"א לויים וכהנים אבל ישראלים לא), וחד למישרי ממזר בשתוקי (אעפ"י שזה ודאי וזה ספק לא חיישינן שמא זה כשר ואסור לישא ממזרת דהכי דרשינן בקהל ודאי הוא דלא יבוא ממזר הא בקהל ספק כגון שתוקי יבא), וחד למישרי שתוקי בישראל (דרשינן הכי ממזר ודאי הוא דלא יבא בקהל הא ספק ממזר יבא), קהל גרים לא איקרי קהל (דלא איתר לן קרא לקהל גרים), ור' יהודה, כהנים ולויים מחד קהל נפקא (דשבת אחד הם ואין לקרות קהל חצי השבט), איתר ליה לקהל גרים.

ואיבעית אימא, הני נמי תרי קהלי נינהו (גבי כהנים ולויים איצטריכו תרי קהלה לדרשה ואפילו הכי איתר להו חד קהל גרים), ממזר בשתוקי ושתוקי בישראל מחד קרא נפקא (חד מקהל ודאי וחד מממזר ודאי), לא יבא ממזר בקהל ה', ממזר ודאי הוא דלא יבא הא ממזר ספק יבא, בקהל ודאי הוא דלא יבא הא בקהל ספק יבא (והכי דרשינן לא יבא ממזר ודאי בקהל ודאי הא ממזר ספק בקהל ישראל ודאי או ממזר ודאי בספק קהל יבא) עיי"ש.

וכתב בספר תורה יפה בקונטרס טוב ויפה (אות ד' לסוכות), לפי"ז למאן דס"ל דקהל גרים איקרי קהל, לדידיה י"ל דבודאי ראוי לקרבם ולהכניסם לדת ישראל, כיון כשנכנסו לצל כנפי השכינה יהיו כקהל עדת ישראל לכל דבר, ומהיכי תיתי שלא לקבלם, משא"כ למאן דס"ל דקהל גרים לא איקרי קהל, וכיון דלאחר שנתגירו עדיין לא נחשבים כישראל ממש, שפיר י"ל דאיכא גריעותא לקבלם לעדת ישראל עכ"ד.

ובספר אור חדש (שם) כתב, דר' יהודה ור' יוסי פליגי אי ספיקא דאורייתא מה"ת לקולא או לחומרא, דר' יוסי ס"ל דספיקא דאורייתא לחומרא, ע"כ צריך ליה תרי קראי להתיר ממזר בשתוקי ושתוקי בישראל, דליכא למילף חד מחבריה דהוי ילפינן מאשם תלוי דספיקא לחומרא, אבל ר' יהודה ס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, א"כ סגי חד קרא להתיר ממזר בשתוקי ושתוקי בישראל, וקרא דמיותר אתיא לאסור גר בממזרת דקהל גרים אקרי קהל עיי"ש, וכ"כ הפר"ח (סי' ק"י) כללי ספק ספיקא.

ובמסכת כריתות (דף י"ז:) פליגי בדין אשם תלוי, דחייא בר רב ס"ל דחייב אשם תלוי רק בחתיכה אחת משתי חתיכות דאיבע איסורא, ורב אסי סבר דחייב אף בחתיכה אחת ספק של חלב ספק של שומן אף דלא איקבע איסורא, במאי קא מיפלגי, רב אסי סבר יש אם למסורת, מצות כתיב (גבי אשם תלוי כתיב בפרשת ויקרא ועשתה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ולא ידע ואשם ונשא עונו וחביא את אשמו וגו'), וחייא בר רב סבר יש אם למקרא, מצוות קרינן (דמשמע אחת מתוך שתיים) עיי"ש.

וכתב בשו"ת מהרי"ט (חיוור"ד ח"ב סי' א') ובספר מלא הרועים ערך ספיקא דאורייתא (אות ד'), דזה תלוי אי ספיקא דאורייתא מה"ת לקולא או לחומרא, דלחייא בר רב דמחייב אשם תלוי רק היכא דאיבע איסורא, ס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, ומשו"ה היכא דלא איקבע איסורא לא חייבה בו תורה אשם תלוי דאין בו

לעצמו ואתה היית נוטל שררה לעצמך, מחר בתך יוצא ומתענה, הה"ד ותצא דינה בת לאה עיי"ש, לפי"ז לא אמרין דיעקב אקרי אל, ובספר ילקוט הגרשוני (ח"ה בהשמטות) כתב, דאי ס"ל דדרשינן סמוכין בכה"ת, מסתבר טפי לדרוש כר"ל שיעקב קרא לעצמו אל, דבזה מובן הסמיכות של ותצא דינה בת לאה עיי"ש.

ובספר יציב פתגם לפרש הקרא ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם, דיש לבאר מחלוקת יוסף עם אחיו במה שהיו מזלזלים בבני השפחות לקרותם עבדים, דהנה המהרש"א בח"א במסכת יבמות (דף ק) כתב דהא דנשא אברהם את הגר שהיתה שפחה ואסורה לו, משום דממילא נשתחררה כדין הנושא שפחתו, לדעת הסוברים ביור"ד (סי' רס"ז ס"ט) דהבא על שפחתו נשתחררה, דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ומסתמא שחררה, ושכן צריך לומר גבי יעקב שנשא שפחת רחל ולאה עיי"ש, ולכן כיון שבהכרח צ"ל שנשתחררו השפחות, ע"כ הוכיח יוסף את אחיו שהיו מזלזלים בהם לקרותם עבדים, וזהו מה שאמר הכתוב ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם דייקא, שדבתם שהם קורים להם עבדים הוי רעה אל אביהם, דכיון דס"ל שלא נשתחררו א"כ ח"ו עבר אביהם באיסור נישואי שפחה.

אך לפימש"כ בספר אור תורה פרשת לך (אות מ"ט) גבי אברהם שנשא את הגר, דאצ"ל דמסתמא שחררה, דאף אם לא שחררה מ"מ כיון דעדיין לא קיים מצות פו"ר, אמרין דאתי עשה דפו"ר ודחי הל"ת דלא יהיה קדש, אמנם י"ל דכיון דבדידה ליכא עשה דנשים אינן מצוות על פו"ר, תו ליכא למימר דעשה דוחה ל"ת כמבואר בתוס' בגיטין (דף מ"א) בתוס' ד"ה לישא שפחה, אך אי ס"ל דנשים מצוות על פו"ר אז שפיר י"ל עשה דוחה ל"ת עכ"ד, ולפי"ז י"ל במה שנשא יעקב להשפחות דתליא בזה, דאי ס"ל דנשים אינן מצוות על פו"ר, וליכא למימר עשה דוחה ל"ת אז צ"ל דשחררן, משא"כ אי ס"ל דאף האשה מצווה על פו"ר, י"ל דבאמת לא שחררן, אלא משום דאמרין עשה דוחה ל"ת עכ"ד.

ואיתא במסכת יבמות (דף ס"ה:), האיש מצווה על פו"ר אבל לא האשה, ר' יוחנן בן ברוקה אומר, על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלקים ויאמר להם פרו ורבו, ואמרין בגמרא מנא הני מילי (נדשים אינן מצווין), אמר ר' אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון, אמר קרא, ומלאו את הארץ וכבשוה, איש דרכו לכבש ואין אשה דרכה לכבש, אדרבה וכבשוה תרתי משמע, אמר רב נחמן בר יצחק וכבשה כתיב עיי"ש,

וכתב בספר לקוטי סופר (מצות פו"ר דף ו ע"ד מדפ"ס), דתלוי אי דרשינן סמוכים או לא, דטעמייהו דחכמים דאשה פטורה מפו"ר משום דכתיב וכבשוה ודרכו של איש לכבש ואין דרכה של אשה לכבש, ודרשינן סמוכין דוכבשוה למה דכתיב לעיל מיניה פרו ורבו וגו' וילפינן דמצות פו"ר נוהג דומיא דוכבשוה, משא"כ ריב"ב ס"ל דלא דרשינן סמוכין ולא שייך ציווי דפו"ר לוכבשוה עיי"ש.

ובזה יבואר דברי חכמים וחידותם, דכאשר דריש ר' זירא דגר מותר בממזרת משום דקהל גרים לא אקרי קהל, ע"כ דס"ל ספיקא דאורייתא לחומרא, ומעתה ס"ל יש אם למקרא, ותו ליכא למימר דלכן בעינן אתרוג, משום אל תקרי הדר אלא הדור, וע"כ הטעם הוא דבעינן אתרוג, משום דבעינן שיהא עצו ופריו שוין, ולכן רגמוהו באתרוגיהו דלפי"ז י"ל דיוצאין גם בזית.

אושפיזא דיוסף

ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו אם משול תמשל בנו ויוספו עוד שנא אתו על חלמתיו ועל דבריו: ודקדקו המפ' למה נכתב כאן ששנאו אותו על דבריו, הרי דבריו היה עוד לפני שחלם, והיה צריך לכתוב וישנאו אותו על דבריו, ואח"כ כשחלם הוסיפו לשנאו אותו על חלומותיו שחלם, ולכאורה משמע מזה דהשנאה על דבריו היה רק אחרי שחלם וצ"ב.

והנבס"ד, דבספר בנין דוד (פרשת וישב אות נ"ג) כתב, דהשבטים חלקו על יוסף על אמרו כי הוא אשר ימלוך עליהם, וסברו דזה לא יתכן כיון שיוסף בא מביאה פסולה, שהרי יעקב נשא את רחל באיסור שתי אחיות, ואינו הגון למלכות דכתיב מקרב אחיך תשים עליך מלך ודרשינן במסכת ב"ק (דף פ"ח) ממובחר שבאחיך, [וכן איתא במסכת יבמות (דף ע"ו): דאמר דואג האדומי לשאול עד שאתה משאיל על דוד אם הוא הגון למלכות אם לאו שאל עליו אם ראוי לבוא בקהל מ"ט דקאתי מרות המואביה וכו' עיי"ש], וה"נ ביוסף שבא מביאת איסור אינו ראוי להיות מלך, וזה היה טענת השבטים על יוסף על מה שאמר על עצמו שיהיה מלך, דאין מן הראוי שיהיה מלך עכ"ד.

ונודע קרשית העולם דהיאך נשא יעקב שתי אחיות, כיון דהאבות קיימו כל התורה עד שלא ניתנה, וכתב הרדב"ז בשו"ת (סי' תצ"ו) לתרץ, דליעקב היה מותר ב' אחיות שהיה מהמרכבה משכינה הקדושה וצורתו חקוקה בכסא הכבוד ונקרא אל, כדאיתא במסכת מגילה (דף י"ח), א"ר אחא א"ר אלעזר, מנין שקראו הקב"ה ליעקב אל, שנאמר ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלקי ישראל, דאי ס"ד למזבח קרא ליה יעקב אל, ויקרא לו יעקב מיבעי ליה, אלא ויקרא לו ליעקב אל, ומי קראו אל, אלקי ישראל ע"כ הגמ', וכיון דאיסור עריות הוא משום דבפמליא של מעלה הוי זיווגי המדות בבחינת עריות כביכול, ואסור להשתמש בשרביטו של מלך, וכיון שיעקב היה בבחינת אל הותר לו להשתמש בשרביטו של מלך, ושפיר נשא שתי אחיות עכ"ד.

אך לפי"מ דאיתא (בבראשית רבה ע"ט-ח), אר"ל, ויקרא לו אל אלקי ישראל, אמר, אתה אלוה בעליונים ואני אלוה בתחתונים, ר' הונא בשם ריש לקיש אמר, אפילו חזן הכנסת אינו נוטל שררה

ומעתה לפימש"כ רש"י במסכת כריתות (דף י"ד.) ד"ה איסור הנאה וז"ל, היינו מוסיף דאיתוסף איסורא אחפצא עכ"ל, היינו דל"ת הוי איסור חפצא, משא"כ עשה הו"ל חובת גברא לקיים המצוה, א"כ שפיר חל איסור אבר מן החי על איסור עשה דאינו זכות, כיון דהעשה הו"ל איסור גברא והלאו הוי איסור חפצא ואיסור חפצא חל על איסור גברא, וזה שייך רק לגבי הלאו דאבר מן החי שחל על העשה דאינו זכות, משא"כ הלאו של יוהכ"פ דאינו חל על עשה שאינו זכות, כי הלאו דיוהכ"פ הו"ל רק איסור גברא, כי המאכל עצמו התירא הוא אלא דרמי איסור על הגברא לאכול, ולכן לגבי יוהכ"פ כיון דתרווייהו הוי איסור גברא אין איסור דיוהכ"פ חל על עשה דאינו זכות.

ובזה א"ש מה שכתבו התוס' במסכת שבועות (דף כ"ג:) ד"ה דמוקי, דאין איסור לאו חל על איסור עשה, והביאו ראיה מהא דאיתא לקמן (דף כ"ה), כיצד, אמר שאתן לאיש פלוני ושלא אתן וכו', ופריך, מאי אתן, אילמא צדקה לעני מושבע ועומד מהר סיני הוא דכתיב נתן לתן לו עיי"ש, דהתם מיירי באיסור שבועה דהוי איסור גברא ולכן אינו חל על איסור עשה, וגם ראיה שניה שהביאו ממה דאיתא במסכת סנהדרין (דף פ"ג:) מנין לכהן טמא שאכל תרומה טמאה שאינו במיתה, שנאמר ומתו בו כי יחללוהו פרט לזו שמחוללת ועומד, ואיתא במסכת חולין (דף ק"ג:) דהטעם הוא משום דאין איסור חל על איסור, אע"ג דבתרומה טמאה אין בו אלא איסור עשה, היינו משום דאיסור של כהן טמא בתרומה טהורה הוי ג"כ רק איסור גברא, דעל התרומה אין בה שום איסור רק הכהן הטמא הוא דמצווה עלה, לכך אין איסורו חל על איסור עשה דתרומה טמאה דתרווייהו הויין איסור גברא, אבל איסור אבר מן החי דהוא איסור חפצא שפיר חל על איסור עשה דאינו זכות, וממילא דלא קשה קושיית הריצב"א, ושפיר י"ל דאינו זכות הוי איסור עשה.

אמנם כ"ז א"ש לשיטת רש"י הנ"ל דאיסורי תורה המה בגדר איסור חפצא, וכ"כ בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תקט"ו) עיי"ש, אבל לשיטת הריטב"א בנדרים (דף ט"ו) ובקידושין (נ"ד.), וכ"ה דעת הנימוק"י בנדרים (סג), דס"ל דאיסורי תורה הוי איסורי גברא, לא שייך לתרץ כנ"ל, וההכרח לומר מכח קושיית הריצב"א דזבחת אינו מ"ע, וי"ל דהיינו טעמיה דהריצב"א דלא ניח"ל כתי' הנ"ל, משום דס"ל כשיטת הראשונים דכל האיסורין שבתורה הוי איסור גברא, וממילא דלא יתכן דאיסור אבר מן החי יחול על איסור עשה דאינו זכות, ולכן בהכרח לומר דזבחת לא אתי אלא להתיר את האיסור על ידי שחיטה עכ"ד.

ומעתה י"ל דבזה פליגי יוסף עם השבטים, דהשבטים ס"ל דכל איסורין הוה איסור גברא, והא דחל נבילה על עשה דשא"ז משום דהוה חידוש, ואמרינן דבאיסור אבמה"ח ח"ש מותר ולכן אכלו ח"ש, ויוסף ס"ל דכל איסורין שבתורה הוי איסור חפצא, ולכן איסור נבילה חל על עשה דא"ז, ולא משום דהוה חידוש ושפיר י"ל דבאבמה"ח אסור ח"ש ולכן דיבר על אחיו.

ולפי"ז א"ש, דעל דבריו לבד שקורין להם בני שפחות, אין להם טענה די"ל דהצדק הוא עם יוסף, דדרשינן סמוכין, ונשים פטורות ממ"ע דפו"ר, ומעתה אי"ל דנשא השפחות משום עשה דוחה ל"ת, ובודאי שיעקב שחרר השפחות, ולכן דיבר על אחיו על מה שמזלזלין בבני השפחות, אמנם אחר שסיפר יוסף את חלומו שיהיה מלך, והטעם דרצה למלוך עליהם משום דס"ל דלא בא מביאה פסולה, דיעקב לא חטא בחטא דשתי אחיות, משום דיעקב נקרא אל, דהקב"ה קראו אל, ומעתה י"ל דלא דרשינן סמוכין, ולפי"ז נשים במ"ע דפו"ר, ומעתה י"ל דנשא את השפחות משום עשה דוחה ל"ת, וי"ל דיעקב לא שחרר השפחות, והם צדקו במה שהם קורין להם בני שפחות, ולכן ויוסיפו עוד שנזכר אותו על דבריו דוקא אחר שסיפר חלומו, דאחר שסיפר להם שיהיה מלך, א"כ למה הוציא דיבה עליהם ודרו"ק.

(ב) עוי"ל, דאיתא (בבראשית רבה פ"ד-ה), מה דבתם רעה הביא יוסף לאביו, ר' מאיר אומר חשודין הן על אבר מן החי עיי"ש, והקשו המפ' איך להאמין זה על שבטי י-ה שאכלו אבמה"ח, וכתבו המפ' דאכלו חצי שיעור עכ"ד, ולכאורה יש להבין דהא גם חצי שיעור אסור מה"ת כדאיתא במסכת יומא (דף ע"ד.), וצ"ב מה סברו השבטים במה שאכלו רק ח"ש.

ובהואיל משה (שנת תשע"ז אות מ"ב) כתבנו סברת מחלקותם, עפ"מש"כ הפמ"ג חזיר"ד (סי' ס"ב) דבאבר מן החי י"ל דח"ש מותר עיי"ש, ובטעמא דמילתא י"ל, עפ"ק התוס' במסכת שבועות (דף כ"ד.) ד"ה האוכל, דאיך חל איסור אבמה"ח על איסור עשה דשאנו זכות, ותירץ בספר ראש יוסף עמ"ס חולין (דף ק"ג), ובספר המקנה עמ"ס קידושין (דף ע"ז), דכיון דלא משכחת לעולם איסור אבמה"ח רק בקדים לו איסור עשה דשא"ז, ע"כ דגזירה"כ הוא דחל דהא א"א בענין אחר עיי"ש, ולפי"מ שכתב הפמ"ג בפתיחה כוללת (ח"א אות ט"ז) דגבי איסור בב"ח אמרינן דח"ש מותר מה"ת דכיון דהוה חידוש לא ילפינן לה מכל חלב עיי"ש, וכיון דאיסור אבמה"ח הוה חידוש דבאמת לא הו"ל לחול על עשה דשא"ז דאין איסור חל על איסור, רק חידוש הוא שחידשה תורה באבמה"ח דחל, וכיון דהוה חידוש לא ילפינן לה מכל חלב, ולכן באבמה"ח אמרינן דח"ש מותר.

ובספר חמודי צבי (פרשת אמור) כתב לתרץ קושיית הריצב"א הנ"ל, דהיאך חל איסור אבר מן החי על איסור שאינו זכות, עפ"מ שכתב הר"ן במסכת נדרים (דף י"ח.), דהיינו טעמא שהנדרים חלין על שבועות ואין השבועות חל על הנדרים, דהשבועה הוא איסור גברא ונדרים הוי איסור חפצא, ואיסור חפצא חל על איסור גברא, אבל אין איסור גברא דשבועה חל על איסור חפצא ונדרים, משום דבאיסור חפצא איסור גברא נמי אית ביה, שהרי כשנאסר עליו קאי עלה בכל יחל, והלאו איסור גברא הוא ככל ל"ת שבתורה עיי"ש.

תורין עכ"ל, והנה, אם ארם נהרים וארם צובה כבוש דוד, וספק אם הם מארץ ישראל, כי תליא בפלוגתא אם כיבוש יחיד שמיא כיבוש או לא כדאיתא במסכת גיטין (דף ח:), וא"כ תקשה היאך נשא שם יעקב שתי אחיות, דילמא מארץ ישראל הם, אך י"ל דתליא בפלוגתא הרשב"א בתורת הבית (ד', א' דף ק"ב) והרמב"ם בהל' טומאת המת (פ"ט-ה"ב) אם ספיקא מן התורה לקולא או לחומרא, דלשיטת הרמב"ם דספיקא מה"ת לקולא, שפיר היה יכול לישא שם שתי אחיות ולא חטא בזה עכ"ד, הרי מזה דאי ס"ל ספיקא לקולא יש לומר כמש"כ הרמב"ן דבחוק לארץ לא קיימו התורה ולכן נשא שם שתי אחיות.

ולפי"ז מיושב דקדוק המפ', דעל דבריו לבד שאכלו חצי שיעור אבמה"ח, לא היה להם לשנוא אותו כל כך, ד"ל דהצדק הוא עם יוסף דאסור לאכול חצי שיעור, ומשום דאיסורין המה איסורי חפצא, ולכן איסור נבילה חל ע"ז עשה דא"ז, ולא משום דהוה חידוש, ושפיר י"ל דגם באבמה"ח אסור ח"ש, אמנם אחר שסיפר יוסף את חלומו שיהיה מלך, ולכאורה הרי אינו מן הראוי שיהיה מלך, כיון שביאת רחל היה באיסור, ומי שנולד מביאה אסורה אינו נקרא ממוכר שבאחיו, וע"כ דס"ל דליכא כאן איסור שתי אחיות וכו"ל, ומינה דס"ל ספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, ולפי"ז ס"ל דכל איסורים המה איסור גברא, והא דחל נבילה על עשה דשא"ז משום דהוה חידוש, וכיון דהוה חידוש לא ילפינן לה מכל חלב ולכן באבמה"ח אמרינן דח"ש מותר, וא"כ אמאי הוצאת דבה עלינו שאנו אוכלין אבר מן החי, הלא לשיטתך דאתה רוצה להיות מלך ע"כ מוכח דמותרין לאכול חצי שיעור אבמה"ח, ולכן ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלמתי ועל דבריו, ששניהם יחדיו סותרים זה את זה ודו"ק.

ג) עוי"ל, דנודע קו' המפרשים דהיאך לקח יעקב שתי אחיות, כיון דהאבות שמרו כל התורה עד שלא ניתנה עכ"ק, ובספר כסף נבחר (פרשת וישלח) ד"ה איתא בצרור המור כתב ליישב, עפ"י מש"כ הרמב"ן בפרשת אחרי (פרשה י"ח-י"ח) עה"פ ואשה אל אחותה לא תקח לצרור וגו' וז"ל, ובכאן יפרש הכתוב טעם האיסור, יאמר שאינו ראוי שתקח אשה אל אחותה לצרור אותן זו לזו, כי הן ראויות שתהיינה אוהבות זו את זו לא שתהיינה צרות עכ"ל, ולפי"ז י"ל דהיכא דליכא לצרור שאינה צרה לחברתה שרי, וא"כ אצל רחל ולאחיה לא היה שום חשש שיהיו צרות זו לזו, שהרי רחל עצמה מסרה הסימנים ללאה כדאיתא במסכת מגילה (דף י"ג:), ובודאי שלא היתה שנאה ביניהם, וליכא לצרור לגבייהו, ובכה"ג שרי גם ב' אחיות עיי"ש.

וכתב בספר יושב אהלים (פרשת מקץ ופרשת משפטים), דזהו רק למאן דס"ל דרשינן טעמא דקרא, אז יש לומר דהטעם דאסרה תורה שתי אחיות הוא משום שלא יהיו צרות זו לזו, והיכא דלא שייך הטעם לא שייך האיסור, משא"כ למאן דס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, אין לחלק וגם היכא שי"ל דאוהבות זו את זו, ג"כ יש איסור דב' אחיות עיי"ש.

ובספר אהבת אברהם (ס' ח' אות א-ג) כתב לבאר פלוגתא הראשונים אי ספיקא דאורייתא מה"ת לקולא או לחומרא, דתליא אי כל איסורין שבתורה הוי איסור גברא או איסור חפצא, דאי ס"ל דהוי איסור חפצא אז י"ל דאע"ג דאצל האדם הו"ל ספק אם הוא איסור, מ"מ הרי סוף כל סוף החפץ לעצמו מבורר מהותו אם הוא איסור או היתר רק שנעלם הדבר מאתנו, ולכן להצד שהוא איסור לא נפקע איסורו לעולם, וא"כ לא שייך להתיר ספיקא מה"ת, דהלא שמא איסור הוא, וכי בשביל דהאדם אינו יודע בוודאות שזה איסור יתהפך מציאותו להיות, והיינו כיון שהאיסורין הו"ל איסור חפצא א"כ עצם מהותו של האיסור הוי דבר מתועב, והו"ל כמו סם המות דגם באכלו בשוגג בלא ידיעה מזיק וממית, ולכן אי ס"ל דאיסורי תורה רמיא על החפצא ס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא.

אמנם אי ס"ל דהאיסורים המה רק איסורי גברא והיינו מצד חובת האדם, אבל החפץ בעצמו אין במהותו שום איסור כלל, א"כ שפיר יש מקום לחלק בין וודאי לספק, ד"ל דהתורה לא אסרה על האדם כי אם איסור וודאי אבל בספק לא אסרה התורה, דלא שייך לומר דסוף כל סוף הוי מעשה איסור, כיון דבאמת על החפץ עצמו אין עליו שם איסור כלל רק על קרקפתא דגברא, וא"כ שפיר י"ל דכל דלא הוי וודאי איסור ליכא בה איסורא מה"ת, ובזה א"ש שיטת הרשב"א דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא, דקאי לשיטתו דס"ל דהאיסורין שבתורה הוי איסור חפצא, והרמב"ם דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, אזיל לשיטתו דס"ל דהאיסורין המה איסור גברא כדמוכח מדבריו בהל' שבועות (פ"ד ה"א) עיי"ש, וכ"כ בספר ערך שי (יור"ד סי' ק"י) ד"ה ובעיקר הפלוגתא עיי"ש.

ונודע מש"כ הרמב"ן (פרשת תולדות כ"ו-ה) הטעם דלקח יעקב שתי אחיות אף דעתידה התורה לאסור, משום דהאבות לא קיימו התורה אלא בארץ ישראל ולא בחו"ל, ולכן לקח יעקב שתי אחיות בחו"ל, ועמרם לקח את יוכבד דודתו בחו"ל עיי"ש, ומן הטעם הזה איתא (בזוהר חדש) מתה רחל בכניסתה לארץ ישראל כדי שלא יבוא יעקב לא"י עם שתי אחיות, וכן כתב הרמב"ן (פרשת ויחי מ"ח-י) עיי"ש.

ובהגדה של פסח בית אהרן (דף כ"י:) הביא דברי הרמב"ן הנ"ל וכתב, ויש להוסיף נופך, דאף שדעתו של יעקב היתה לחזור לארץ ישראל, מכל מקום היה דינו כמו כהן שנשא אלמנה, ואחר כך נעשה כהן גדול שאין צריך לגרשה, והכא נמי אף דחזר לארץ ישראל היה מותר לקיימן, ועיין ברמב"ן (ויקרא י"ח-כ"ה) שכתב דבאמת מהאי טעמא מתה רחל כשבאה לארץ ישראל עיי"ש.

ולכאורה יש להקשות על זה, דרשינן"ל כתב בפרשת תולדות (פרשה כ"ה-כ) עה"פ מפדן ארם וז"ל, על שם ששני ארם היו, ארם נהרים וארם צובה, קורא אותו פדן, לשון צמד בקר תרגום פדן

ולכאורה יש להביא ראיה דלא דרשינן טעמא דקרא, דאיתא במסכת סוכה (דף כ"ט:) דלולב הגזול פסול, והטעם איתא (דף מ"ג.) דכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון וגו', משלכם להוציא את השאול ואת הגזול, והקשו בתוס' (דף ל.) דלמ"ל קרא דאינו יוצא בגזול, תיפ"ל דאינו יוצא משום דהו"ל מצהב"ע עכ"ל.

ובספר חידושי חת"ס כתב לתרץ, עפ"י שיטת הר"ת בספר הישר דבעבירה בשוגג ליכא משום מצוה הבאה בעבירה עיי"ש, ולפי"ז י"ל דאיצטריך קרא באופן דהגזול בידו הוא בשגגה, דבשוגג ליכא פסול דמצוה הבאה בעבירה, ומ"מ מיפסל משום דל"ה לכם, וכ"כ במדרכי ריש פרק לולב הגזול דבשוגג ליכא משום מצוה הבאה בעבירה.

ובשו"ת מהר"ם שי"ק (תאו"ח סי' רצ"ה) כתב דהא אם בשוגג אמרינן מהב"ע או לא, תליא אי ס"ל דדרשינן טעמא דקרא או לא דרשינן, דאיתא (ספ) משל למלך וכו', אף הקב"ה אמר אני ה' שונא גזל בעולה ממני ילמדו בני ויבריחו עצמן מן הגזול, דהקב"ה שונא ומרחיק כל דבר עבירה שנמאס הדבר אצלו, ולכן אפילו בשוגג פסול וכדאמרינן בעלמא אדם חותה באכילת איסור, וכיון דעצם העבירה מאוס לפני הקב"ה אין לחלק בין שוגג למזיד וכמ"ש גזול דומיא דפסח ומה לי שוגג מה לי מזיד, אבל למאן דלא דריש טעמא דקרא שפיר י"ל דבשוגג לא אמרינן מצוה הבאה בעבירה, עיי"ש.

ולפי"ז מוכח מדאיצטריך קרא לך למעוטי גזולה, וקשה הלא בלא"ה אינו יוצא משום מצוה הבאה בעבירה, וע"כ דנפק"מ היכא דעבר בשוגג דלא אמרינן מצוה הבאה בעבירה, והוא משום דלא דרשינן טעמא דקרא.

אמנם אין ראיה מכאן דלא דרשינן טעמא דקרא, דיש לתרץ קו' התוס' כמ"ש בספר מנוחת משה (סוגיא דמצהב"ע), דאיתא במסכת ביצה (דף ל"ו:), האשה ששאלה מחברתה תבלין ומים ולח לעיסתה הרי הוא כרגלי שתייהן (דהיינו שאין מוליכות אותם ביו"ט אלא למקום ששתייהן יכולות לילך), וקאמר עלה בגמ' (דף ל"ח:), כי סליק ר' אבא אשכחיה לר' יוחנן וכו' ויתבי וקאמרי אמאי, וליבטל מלח ומים לגבי העיסה, ופריך ר' אבא הרי שנתערב לו קב חטין בעשרה קב חטין של חבירו יאכל הלה וחדי וכו', א"ל מי קא מדמית איסורא לממונא, איסורא בטל ממונא לא בטל (במתניתין איכא איסור תחומין של בעלת מים ומלח גם חלק ממון שיש לה ולא קשה לי על חלק ממון שיתבטל אצל הרוב אלא האיסור תחומין יהיה בטל לגבי הרוב), ומשני הגמ' שמא תעשה עיסה בשותפות או תבלין לטעמא עבידי וטעמא לא בטיל או משום דהוי דבר שיש לו מתירין דלא בטיל.

אמנם לולא הני טעמים הייתי אומר לשיטת ריו"ח דאם יש בדבר אחד ענין איסור וגם ממון של חבירו, אף דחלק ממון אינו בטיל אבל צד האיסור שיש בו נתבטל.

ומעתה לפי"ז אם גזל לולב של חבירו ונתערב בשאר לולבין שלו שמצד דין תורה יבש ביבש בטיל ברוב, א"כ אם מצד מצהב"ע זה הוי חלק איסור שפיר נתבטל ולא הוי מצהב"ע, אבל מצד האיסור לכם שהוא ממון של חבירו אינו בטיל וצריך קרא בכה"ג, ומתורץ קושיית התוס'.

ולפי"ז כתב דיש לבאר מה דאיתא במסכת סוכה (דף כ"ט:) לולב הגזול פסול, בשלמא יו"ט ראשון דכתיב לכם משלכם, אלא ביו"ט שני אמאי לא (מהיכא תיתי למיפסלה), אמר ר' יוחנן משום רשב"י, משום דהו"ל מצוה הבאה בעבירה, שנאמר והבאתם את הגזול ואת הפסח וכו', ופליגא דר' יצחק, דאמר ר' יצחק בר נחמני אמר שמואל, לא שנו (גזול פסול) אלא ביו"ט ראשון, אבל ביו"ט שני מתוך שיוצא בשאול (דהא ביו"ט שני לא כתיב לכם למעוטי) יוצא נמי בגזול וכו' עיי"ש.

ולכאורה צ"ב במה פליגי רבי יוחנן ושמואל, דרבי יוחנן ס"ל מצוה הבאה בעבירה ושמואל לית ליה מצוה הבאה בעבירה, ולהנ"ל מובן, דלכאורה קשה דאכתי הוי מין במינו ומב"מ אינו בטל, ולשיטת התוס' במסכת מנחות (דף כ"ב:) ד"ה ורבי אפילו יבש ביבש אינו בטל.

רק זה אינו, דהלא רבי יוחנן סבירא ליה במסכת עבודה זרה (דף ע"ג:) דמין במינו בטל, ועיין רש"י מסכת חולין (דף ק"ט), אבל שמואל ס"ל במסכת פסחים (דף כ"ט:) דמב"מ אינו בטיל, ועיין רש"י במסכת חולין (ספ).

ולפי"ז אזלי לשיטתייהו, דשמואל לשיטתו הוכיח דע"כ מצהב"ע אינו פסול מה"ת, דאל"כ קשה קושיית התוס' למ"ל לכם, דאין לתרץ כמו שכתבנו דמירי היכא שנתערב בלולבין אחרים, דהלא שמואל ס"ל מב"מ אינו בטל, אע"כ דמצהב"ע לאו דאורייתא, אבל ריו"ח לשיטתו שפיר הוכיח דמצהב"ע פסול דאורייתא, ואי דקשה קושיית התוס' למה לי לכם, שפיר י"ל כתרוצינו אם גזל לולב של חבירו ונתערב, ואי דהוי מב"מ, הלא ריו"ח ס"ל מב"מ בטל עכ"ד.

ואיתא (בבראשית רבה פ"ד ו-ז) עה"פ ויבא יוסף את דבתם רעה, מה אמר, ר' מאיר אומר חשודין הן בניך על אבר מן החי וכו' עיי"ש, והקשו המפ' ממה נפשך, אם היה אמת שאכלו אבר מן החי, יוקשה על השבטים היתכן שיעברו בשאט נפש על איסור אבר מן החי דהוא מז' מצות שב"נ נצטוו עליהם, ואם לא היה אמת הדבר, היתכן דיוסף הצדיק יוציא חלילה שקר מפיו ויוציא שם רע על אחיו עכ"ל.

ובספר שפע חיים ירח האיתנים (דרוש ע"ו אות ד') כתב, שאכלו אחרי שנתערב בבשר שחוט, ויוסף סבר כר' יהודה דמין במינו לא בטל, והשבטים סברי כר' מאיר דמין במינו בטל עיי"ש.

ביו"ר (ס"ר ס"ז ס"ט), דאס בא על שפחתו הוי הולד בן חורין לכל דבר, דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, ומסתמא שחררה כדי שלא לעבור על איסור, אמנם י"ל, דכיון דאאע"ה לא קיים עדיין מצות פריה ורביה, שוב י"ל דלא שחררה, ועכ"ז לא עשה איסור, משום דעשה דפריה ורביה דוחה הלאו דלא יהיה קדש, אך ז"א, דהתוס' במסכת גיטין (דף מ"א.) ד"ה לישא שפחה כתבו, דגבי מצות פריה ורביה לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, דבדידה ליכא עשה, דאשה אינה מצווה על מצות פריה ורביה עיי"ש.

ונמצא לפי"ז דאי ס"ל דאשה מצווה על מצות פריה ורביה, שפיר י"ל דלא שחררה וישמעאל לא נחשב לזרע אברהם, ול"ש לומר דחצי הגלות חל על ישמעאל, משא"כ אי ס"ל דאשה אינה מצווה על מצות פריה ורביה, ול"ש לומר עשה דוחה ל"ת, וע"כ דאאע"ה שחרר את הגר, וישמעאל נקרא זרעו של אברהם, וחצי הגלות חל על ישמעאל.

ואיתא במסכת יבמות (דף ס"ה:), האיש מצווה על פו"ר אבל לא האשה, רבי יוחנן בן ברוקה אומר על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלקים ויאמר להם פרו ורבו, ובגמרא איתא מנה"מ, אמר ר' אילעא משום ראב"ר ש אמר קרא ומלאו את הארץ וכבשוה איש דרכו לכבש ואין אשה דרכה לכבש, ופריך אדרבה וכבשוה תרתי משמע אמר רב נחמן בר יצחק וכבשה כתיב עיי"ש.

ובספר דורש לציון (סוף דרוש י"א) כתב, דפליגי אי יש אם למקרא או יש אם למסורת, דר' יוחנן בן ברוקה דס"ל דעל שניהם הוא אומר פרו ורבו, הוא משום דס"ל יש אם למקרא וכבשוה קרינן וגם אשה מצווה אפ"ר, והת"ק ס"ל דיש אם למסורת וכבשה כתיב ואשה אינה מצווה אפ"ר עיי"ש.

ואיתא במסכת סוכה (דף ו:), תנו רבנן, שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, ר"ש אומר, שלש כהלכתן ורביעית אפילו טפח, במאי קא מיפלגי, רבנן סברי יש אם למסורת, בסכת בסכת בסוכות הרי כאן ארבע, דל חד לגופיה פשו להו תלתא שתיים כהלכתן, ואתאי הלכתא וגרעתא לשלישית ואוקמיה אטפח, ר"ש ס"ל יש אם למקרא, בסוכות בסוכות בסוכות הרי כאן שש, דל חד קרא לגופיה פשו להו ארבע שלש כהלכתן אתאי הלכתא וגרעתא לרביעית ואוקמה אטפח עיי"ש, הרי דאי ס"ל יש אם למקרא, אז בעינן שלש דפנות ורביעית אפילו טפח, ואי ס"ל יש אם למסורת, אז בעינן שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח.

ובזה יבואר המדרש, דאיוב היה לו תרעומת על היסורים שבאו עליו, לפי שעשה תשובה, וההכרח דתשובה מהני אף על חטא דע"ז, דהלא מהאי טעמא יצאו בני ישראל ממצרים קודם הזמן, אך כשראה דבסוכה בעינן שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, דס"ל יש אם למסורת, ולפי"ז י"ל דנשים פטורות ממ"ע דפו"ר, וע"כ דאברהם שחרר את הגר וישמעאל נחשב בנו של

ולפי"ז א"ש, דעל דבריו לבד שאכלו אבמה"ח, אף שאכלו אחרי שנתערב בבשר שחוט, אין להם טענה, די"ל דהצדק הוא עם יוסף, דמין במינו לא בטל, אמנם אחר שסיפר יוסף את חלומו שיהיה מלך, דשפיר ראוי להיות מלך, דאינו בא מביאה פסולה דליכא כאן איסור דשתי אחיות, דס"ל דרשינן טעמא דקרא, ולכאורה מקרא דלכם מוכח דלא דרשינן טעמא דקרא, ע"כ דמתרץ קושית התוס' כמש"כ בספר מנוחת משה, אם גזל לולב של חבירו ונתערב, ואי דהוי מין במינו, ע"כ דס"ל מין במינו בטל, וא"כ אמאי הוא מדבר עלינו שאנו אוכלין אבר מן החי, כיון דהיתה על ידי ביטול, והוא ס"ל מין במינו בטל, ולכן ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלמתיו ועל דבריו, ששניהם יחדיו סותרים זה את זה ודו"ק.

אושפיזא דדוד

איתא במדרש, איוב היה קורא תגר על היסורין עד שהראהו הקב"ה דפנות הסוכה שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח. מובא בספר בני יששכר חודש תשרי מאמר י' צלא דמהימנותא (אות י"ט) בשם ספר כסף נבחר, וצ"ב.

והנבס"ד, עפ"מש"כ בספר שפע חיים (ירח האתנים דרוש מ"ח אות א'), דבכתבי האריז"ל (פרשת לך לך) כתב, דאיוב היה גלגול תרח, ולכן באו עליו היסורים למרק עון תרח שעבד עבודה זרה עיי"ש, וכ"כ בספר אבני שוהם (פרשת בראשית דף ד.), ובספר יושב אהלים (בראשית דף י:), עכ"ז היה איוב קורא תגר, דאמנם בצדקתו ידע והבין שהצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט ואין יסורין בלא עון כדאיתא בשבת (דף ג"ה:), מכל מקום אחרי שפשפש במעשיו וחזר בתשובה חשב לנכון שהיסורים יסורו ממנו, וביותר י"ל למה דמצינו במסכת סוטה (דף י"א.) שאיוב היה מיועצי מצרים, וכשראה שבני ישראל יצאו ממצרים על אף שהיו עובדי ע"ז, וזאת בגלל שראה ה' בהם שעשו תשובה, לכן קרא תגר על היסורים מדוע לא עברו ממנו אף שעשה תשובה עכ"ד.

ובספר קרבן שבת (פרק א' ס"ד) כתב, דאי נימא דישמעאל הוה בנו של אאע"ה, א"כ גם הוא בכלל הגזירה דכי גר יהיה זרעך, א"כ חל חובת הגלות על כל זרע אברהם דהיינו יצחק וישמעאל, ובדין שיהא כל אחד מהם משלם מחצית החוב דד' מאות שנה, אך כ"ז הוא דווקא אי אאע"ה שחרר את הגר וגם ישמעאל מתייחס אחר אאע"ה, משא"כ אי לא נשתחררה הגר והו"ל ישמעאל בן האמה דוולדה כמותה שאין מתייחס אחר האב, לא שייך לומר על ישמעאל כי גר יהיה זרעך עכ"ד.

ובספר אור תורה פרשת לך (אות מ"ט) כתב, דאיתא במסכת קידושין (דף ס"ח:) דשפחה ולדה כמותה, וכיון דהגר היתה שפחה, הוי ישמעאל בנה כמותה, ולא מקרי זרע אברהם, אך הא קיי"ל

חייבה הקב"ה במצוה זו כדי שלא יהיה היצר הרע מסית אותה ויבוטל לגמרי מצות פו"ר עכ"ל.

ובספר זכרון יצחק (פרשת לך אות ד') כתב, דלכן אמרו ישראל נעשה ונשמע והקדימו נעשה לנשמע, דאיתא במסכת קידושין (דף מ:), וכבר היה ר' טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה (שם האיש) בלוד, נשאלה שאילה זו בפניהם, תלמוד גדול או מעשה גדול, נענה ר' טרפון ואמר מעשה גדול וכו' עיי"ש, ולכן אמרו בתחילה נעשה שרומז למעשה ואח"כ ונשמע שהוא בחינת תלמוד התלוי בשמיעת האוזן, להורות דמעשה גדול מתלמוד עיי"ש, וכתב שם עוד טעם דלכן הקדימו בני ישראל נעשה לנשמע, להורות דגדול שאינו מצווה ועושה, דהעדיפו לעשות בטרם יהיו מצווים מפי הגבורה עכ"ד.

ולפי"ז אי ס"ל גדול המצווה ועושה, א"כ מה שאמרו נעשה קודם לנשמע, להורות דמעשה הוא העיקר ולא התלמוד, משא"כ אי ס"ל גדול שאינו מצווה ועושה, וזהו הטעם שהקדימו נעשה לנשמע, ומעתה י"ל דתלמוד גדול מן המעשה.

ואיתא במסכת שבת (דף ק"ד), אמרי ליה רבנן לר' יהושע בן לוי, אתו דרדקי האידינא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא איתמר כוותיהו, אל"ף ב"ת אלף בינה (למוד תורה), גימ"ל דל"ת גמול דלים עיי"ש, ובספר בני שמואל (דף ל) כתב, דאי בסדר אבג"ד ניתנה תורה, א"כ כתיב קודם לימוד ואח"כ המעשה צדקה, ולפי"ז ס"ל תלמוד גדול ממעשה, משא"כ אי נימא דבסדר תשר"ק ניתנה, א"כ כתיב קודם מעשה צדקה ואח"כ לימוד, וממילא ס"ל מעשה גדול מתלמוד עיי"ש.

ובספר ברכת שמואל עה"ת פרשת האזינו (דף תרפ"ד) כתב, דאי האותיות הם בסדר תשר"ק, אז ס"ל יש אם למסורת, ואי סדר האותיות הוא אבג"ד אז ס"ל יש אם למקרא עיי"ש.

ומעתה יבואר דברי המדרש, דאיוב היה לו תרעומות על היסורים, משום דס"ל יש אם למסורת ונשים אינן מצווין על מצות פו"ר, ולפי זה כדין השיב יעקב לרחל, ולא מגיע לו להתיישר על כך, אך כשהראה לו הקב"ה סוכת של שלש דפנות, משום דס"ל יש אם למקרא, א"כ סדר האותיות הוא אבג"ד, ותלמוד גדול ממעשה, ונעשה ונשמע אמרו משום דאינו מצווה גדול ממצווה ועושה, ומעתה אשה חייבת במצות פו"ר, ומעתה צדקה רחל בדבריה ואם אין מתה אנכי, וחשב ה' עון ליעקב מה שחרה אפו בה, וכדין הוא היסורים שבאים עלי, ואז נתקרה דעתו ודו"ק.

חג שמח!

להערות: hoilmoshe@gmail.com

אברהם, וחצי הגלות חל על ישמעאל ומהאי טעמא יצאו בני ישראל ממצרים, וי"ל דתשובה לא מהני על חטא דע"ז, ואז נתקרה דעתו ודו"ק.

בספר כסף נבחר (פרשת שמיי) הביא המדרש, בזה הלשון, **בשעה שקרא איוב תגר על היסורין הראה לו הקב"ה סוכה של שלש דפנות.** ובספר ישמח משה (פרשת אפור) בשם ספר קהלת משה הביא הגירסא, **לא נתקרה דעתו של איוב עד שראה בסכת בסכת בסכות ג' פעמים וצ"ב.**

והנבס"ד, עפ"מש"כ בספר שפע חיים ירח האיתנים (דרוש ב' ענף ג'), די"ל שאיוב סבל יסורים לכפר על הפגם על מה שאמר יעקב לרחל כדכתיב בפרשת ויצא (פרשה ל-ב), ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלקים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן, שדקדק עמו הקב"ה על כך, כדאיתא (בבראשית רבה פרשה ע"א-ו), אמר לו הקב"ה כך עונים את המעיקות וכו' עיי"ש, וביאר בנזר הקודש, דלנשים מרות נפש שהם בצרה ובצער אין ראוי להשיבם אלא דברי נחמה ולא דברי רוגז עיי"ש, כמו שמצינו באלקנה שדיבר על לב חנה כשבכתה וכעסה, ולפי שלא השיבה דברי נחמה כשאמרה הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי דמי שאין לו בנים חשוב כמת, ולכן נענש איוב במדה כנגד מדה שמתו כל בניו ובנותיו.

ובספר חוט המשולש (פרשת ויצא שער המים) כתב לפרש דברי רחל ואם אין מתה אנכי, ותשובתו של יעקב אליה, עפ"מ דאיתא במסכת יבמות (דף ס"ד), דכל מי שאינו עוסק בפו"ר חייב מיתה עיי"ש, ורחל סברה שגם האשה מצווה על מצות פו"ר כמו האיש, ולכן אמרה הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי, כי מי שאינו עוסק בפו"ר חייב מיתה, ולכן בא יעקב לסתור כוונתה ואמר, התחת אלקים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן, הלא ממך מנע ולא ממני, ואשה אינה מצווה על מצות פו"ר כלל עכ"ד החוט המשולש.

ובספר משמרת אלעזר (מהרה"ג ר' שאול בראך ז"ל) ערך אורה ושמחה (אות י"ג) כתב וז"ל, ויש לתת טעם לדבר למה הנשים פטורות ממצוה יקרה הלז, כי הגה אמרו חז"ל במסכת עבודה זרה (דף ג.) גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, וכתבו התוס' (ד"ה גדול), לפי שעל מה שהוא מצווה היצר הרע מסיתו בכל כחו שימנע מלעשותו, אבל בדבר שאינו מצווה עליו אין היצר הרע מסיתו כל כך עיי"ש, וידוע שיסורי אשה בהריון ולידה הם גדולים מאוד עד שהנביאים המשילו הצרות היותר גדולות לחבלי לידה, ומעתה אם תהיה האשה מצווה על פו"ר אז יסיתה היצר הרע שלא תנשא לאיש ובקל היתה מתפתית לשמוע בקולו מאחר שיש לה יסורים גדולים מזה, ולכן לא